

BESEDE IN DEJANJA

ZARADI MALIH NE VIDIMO VELIKIH

V javni razpravi o socialnih razlikah v naši družbi se največkrat zastavljamo ob tistih negativnih pojavih, ki ljudi najbolj bodejo v oči. Tako le redko kritiziramo potratnost pri gospodarjenju z družbenim preloženjem in skoraj ne kličemo na odgovornost ljudi, ki so z nepremišljenimi investicijami spravili ob kruh tisoče ljudi, zato pa toliko ostreje vse vprek obsojamo lastnike avtomobilov in počitniških hiš, češ, le kako morejo...

Delavska enotnost — 7. VIII. 1971

SLUŽBA ZA DEVIZE

Zvezna vlada je pred nekaj dnevi predlagala skupščini predlog zakona o dopolnitvi zakona o deviznem poslovanju, po katerem naj bi gospodarske organizacije smele izdati obveznice na devize, ki bi jih zbrale med državljani.

Te devize naj bi bile namenjene napredku v proizvodnji, izplačevali pa naj bi jih tudi v devizah, in sicer na podlagi retencijske kvote in tako imenovane devizne amortizacije.

Precej zapleteno je povedano, da naj bi bil sprejet zakon, po katerem bi v tujni zaposleni delavci lahko dajali svoj denar domačim podjetjem in si tako zagotovili delovno mesto, ko bi se vrnili domov. »Ekonomska politika« piše, da je treba bobu reči bob, se pravi, da bi s takšnim zakonom legalizirali nakup zaposlitve. Pri tem pa vlada ne priznava dinarjev, saj zanje ne bi bilo mogoče kupiti delovnega mesta...

Tovariš — 9. VIII. 1971

POSLOVNA TAJNOST ZA 100 DINARJEV

Nobeno naše podjetje, ne glede na previdnostne ukrepe, ne more preprečiti »odtekanja« zaupnih podatkov, ki so za poslovne partnerje najuvednejša »začetnica«.

Pri tem ne gre za nikak misterij. Zadostuje, da se podjetje obrne na eno od 96 podružnic Službe družbenega knjigovodstva (ne računajoč na tiste »glavne« — republiške in pokrajinske) na dobi v povprečno petih dneh za sto dinarjev stodoletno pravilno »osebno izkaznico« o sedanjem ali možnem bodočem partnerju.

Večernje novice — 10. VIII. 1971

ČETRTINA MOTORNIH VOZIL Z NAPAKAMI

Nedavno so na cestah Srbije in to samo po glavnih izvedli kontrolo tehnične pravilnosti vozil. Odkrili so, da je vsak četrti avtomobil imel to ali ono napako. Inšpektorji oddelka za varnost prometa Sekretariata za notranje zadeve Srbije so ob pomoči prometnih milicnikov ugotovili, da sta od 5323 pregledanih vozil — imela 1502 tehnične napake.

Politika ekspres — 10. VIII. 1971

LJUBLJANSKA BANKA

TV-15 GLASILO ZZB NOV IN ZRVS SLOVENIJE

LETO IX — št. 34

19. avgusta 1971

»TV-15« Izhaja vsak teden — Izdaja ga Zavod Borac v Ljubljani, Beethovnova 10, kot glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije. — Glavni in odgovorni urednik FRANCE SUŠTERŠIČ — Tisk in klišej ČGP »Delo«, Ljubljana, Titova cesta 35 — Letna naročnina 32 dinarjev, za inozemstvo 60 dinarjev — Posamezna številka v kolportuži 80 par — Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV-15« Ljubljana, Beethovnova 10, poštni predal 598/XI, ali na tekoči račun 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: glavni in odgovorni urednik 21-901, tajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov in fotografij ne vračamo.

ČUVARJI NAŠIH MEJA — Kot vsako leto so tudi letos pripadniki obmejnih enot po vsej državi slavili svoj praznik 15. avgust. V Logarski dolini so odprli novo postojanko, ki je dobila ime po savinskih partizanih. V Tolminu je poveljnik obmejnih enot priredil sprejem za predstavnike družbenopolitičnega življenja. V mariborski okolici so delegacije obiskale postojanke obmejnih enot in jim izročile praktična darila. Postojanko Božič-Hrvatini pa je obiskala delegacija krajeвне konference SZDL.

29. AVGUSTA POD GORJANCE

Gorjanci so podolgovato hribovje med Belo krajino, oziroma hrvaškim Žumberkom in Dolenjsko. Njihovi razsežni gozdovi so zato postali že na začetku osvobodilne vojne zavetišče prvih partizanov, tako hrvaških kot slovenskih.

23. marca 1942 je odšla iz 5. partizanskega bataljona na Gorjance skupina enajstih borcev. Tam se jim je v kratkem času pridružilo toliko novincev, da so lahko že 28. marca ustanovili Gorjansko četo. Prve dni maja pa je bil na Pragu ustanovljen Gorjanski bataljon. Kasneje je bataljon poslal večino borcev v prve štiri brigade in sodeloval v bojih z belogardističnim »štajerskim bataljonom«. Dne 29. septembra je postal Gorjanski bataljon 1. bataljon Vzhodno-dolenjskega odreda. Preživel je italijansko ofenzivo na Gorjancih, ko se je del borcev umaknil na Hrvaško, del pa se je razpršil in poskril. V Vzhodno-dolenjskem odredu je deloval Gorjanski bataljon kot njegov 1. bataljon vse do ustanovitve 15. brigade, ko se je vključil vanjo kot njen 1. bataljon.

Letos bodo v novomeški občini praznovali 30. obletnico vstaje skupaj borci Gorjanskega bataljona in 12. brigade, ki ima v novomeški občini domicil, saj se je od ustanovitve septembra 1943 skoraj ves čas zadrževala na območju občine.

Za praznovanje so si izbrali vasico Podgrad, nedaleč od ceste, ki pelje iz Novega mesta v Metliko preko prehoda Vahta. Podgrad, Vinja vas, Konec in Cerovec so med vojno veliko dali za partizane. Posebno po oktobru 1943, ko so Nemci zasedli Novo mesto in v njem pustili močno posadko.

Skoraj vse brigade, ki so bile v 7. korpusu, so se zadrževale v teh vaseh. Celotno območje je dobilo v naših dokumentih naziv »sektor pod Gorjanci«. Tja so brigade odhajale na počitek za mesec ali dva. Na obeh straneh ceste, po vzpetinah, so izkopale strelske jame in naredile pokrite bunkerje. Iz teh utrdb so branile sovražniku, da bi prek Vahte prodrli v Belo krajino. Kaj takega se sovražniku ni nikoli posrečilo, razen med oktobrsko ofenzivo 1943, toda takrat Vahte ni branila nobena naša enota. Najhujši boji pa so bili julija 1943, ko so Nemci in domobranci skušali prek Vahte prodrati za hrbet našim enotam, ki so branile Belo krajino pred Nemci in ustaši. Ti so takrat iz Zagreba že prodrli do srede Metlike, nato pa so jih naše enote pregnale.

Novembra 1944 pa je 12. brigada prva sprejela nase sovražnikov udarec,

(Nadaljevanje na 3. strani)

PROSLAVA NA TJENTIŠTU

Dne 5. septembra bo na Tjentištu osrednja proslava tridesete obletnice vstaje jugoslovanskih narodov. Tako je sklenil koordinacijski odbor za odkritje spominskih objektov in organizacijo mladinskih delovnih akcij »Sutjeska 71«, ki je bil ustanovljen letos junija in ki je imel 12. avgusta 1971 na Tjentištu svojo zadnjo sejo. Na tej seji so sprejeli tudi dokončni dnevni red proslave, katerega glavni točki sta odkritje spomenika in govor predsednika Tita.

Spričo tega, da se bodo ob že prej določenem programu te proslave udeležile delegacije republiških forumov ter med njimi predstavniki ZZB NOV in predvsem nekdanji borci s Sutjeske, bo ta proslava tudi pomembna manifestacija bratstva in enotnosti naših narodov.

Tjentište je kraj, kjer je med peto sovražnikovo ofenzivo glavnina narodnoosvobodilne vojske z vrhovnim štabom na čelu izvedla odločilni prodor iz sovražnikovega obroča in s tem izbojevala eno izmed najpomembnejših zmag med narodnoosvobodilnim bojem. Zato bo odkritje spomenika in drugih spo-

minskih objektov pomemben prispevek k negovanju revolucionarnih tradicij in dostojna oddolžitev spomenu na najslavnejše dni našega narodnoosvobodilnega boja.

V. M.

Iz vsebine:

MINIRANJE VOJAŠKEGA VLAKA SREDI LJUBLJANE (6. stran)

Pogovor s Tonetom Svetino
PRAVLJICAM JE ODKLENKALO (7. stran)

Beleške s pohoda »Po poteh slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ«
OD ČRNOMLJA DO PLITVIC (10. stran)

»OTROK, OPRAVLJAJ SVOJE DELO!«
(14. stran)

PRAVI NASLOV
ZA DENARNE ZADEVE

DOGODKI TEDNA

● **Pogodba med Sovjetsko zvezo in Indijo o prijateljstvu in sodelovanju** je vzbudila po svetu odmeve kot eden izmed najbolj pomembnih mednarodnih dogodkov. Med najrazličnejšimi presojami o namenu in pomenu te pogodbe se zdi značilna, da so bila pogajanja sklenjena prav zdaj, ko se je začelo pomembno diplomatsko zблиževanje med LR Kitajsko in ZDA, kar bi naj pomenilo, da je tudi Sovjetska zveza v diplomatski ofenzivi. Vendar Indija ostane nevtralna.

● **Krvavi nemiri v Severni Irski**, deželi, ki je pod oblastjo Velike Britanije, so v minulem tednu dobili že značilnosti državljanske vojne — neusmiljenega obračunavanja med protestantskim in katoliškim prebivalstvom. Do konca tedna je bilo že nad dvajset ljudi mrtvih, več sto ranjenih, pogorele so številne hiše v Belfastu in na tisoče beguncev brez strehe in imetja si išče zavetje na Irskem, na ozemlju irske republike, kakor tudi na angleški strani meje.

● **Huda družinska tragedija** se je odigrala v Novem Beogradu. Kapetan Desimir Kojić, vojaški pilot, je minuli teden ustrelil svojo ženo, petletnega sina in taščo. Potem je nameril cev pištole še na svojo glavo, a strel ni bil smrtonosen. Upanje je, da bodo Kojiću rešili življenje. Kojić se je nedavno ločil od svoje žene, ki jo je zdaj ubil. Hudi prepripi med bivšima zakoncem pa so se nadaljevali še po ločitvi. Kojića je baže grizla ljubosumnost.

● **Dveh velikih nedavnih železniških nesreč** so krivi železničarji kakor so ugotovili s preiskavami. V nesreči pri Vrčinu v Srbiji (38 mrtvih, 77 ranjenih) sta trčila potniški motorni vlak in tovorni vlak, pri Dobouju pa tovorna vlaka (mrtvih ni bilo, ranjenih pa je bilo več železničarjev in škoda je milijonska). Signalne varnostne naprave so bile v redu, nesreči pa je povzročila nepazljivost ali malomarnost železničarjev.

● **Hude posledice utegne imeti prepoznana zgraditev elektrarne Orlovac** v Dalmaciji. Ta elektrarna zahteva zdaj največjo investicijo SR Hrvatske. Potrebnovali bi še 180 milijonov din, da bi delo končali, a tega denarja ni. Nevarnost je celo, da bodo morali popolnoma ustaviti delo. Elektrarna bi dajala energijo predvsem za novo tovarno aluminija v Šibeniku (50.000 ton aluminija na leto). Če sama zamuda pri graditvi elektrarne bo povzročila veliko gospodarsko škodo. Posredno utegne biti prizadeta tudi Slovenija, ki ima povezano elektrovodno omrežje s hrvaškim omrežjem.

● **Trije otroci so zgoreli v Tuzli**. Mati, Andja Brekić, je pustila otroke same v stanovanju, ko je odšla po opravkih. Ko se je vrnila, je bilo stanovanje v plamenih. Dveletni deček ter enoletna deklica sta že zgorela. Najstarejši otrok, triletni deček, pa je opečen umrl med potjo v bolnišnico.

● **Kolera zdaj straši v Alžiriji**, medtem ko so jo pred tedni hitro zatrli v Španiji in se pred njo z množičnimi cepljenji zavarovali v Franciji. Ni še podatkov, koliko žrtev je zahtevala v Alžiriji, povzročila pa je spet hud preplah v Franciji, saj je med Afriko in marsejskim pristaniščem zelo živahen promet.

● **Huda letalska nesreča** se je minuli teden pripetila v Irkutsku v Sibiriji. Strmoglavo je letalo sovjetske družbe Aeroflot. Po prvih podatkih je bilo okrog sto potnikov mrtvih.

● **Izstrelili so bombo, ki je obkrožila zemljo, kakor so poročali Američani** o sovjetski vojaški skrivnosti. Poročilo je verjetno. Bombo so izstrelili s tako močno raketo, da je dosegla višino nad ozračjem, nakar je v približno 90 minutah obkrožila zemljo in treščila na določenem kraju v Sovjetski zvezi, v takšni smeri, da ni letela čez ozemlje ZDA, tako da zaradi tega izstrelitev ni mogla povzročiti zapletljajev.

Predsednik sirijske vlade in zunanji minister sta pred dnevi obiskala Moskvo. Obisk je bil v mednarodni javnosti nepričakovan. Kaže, da se Sirija ne bi rada uvrstila med tiste arabske države, ki precej glasno podpirajo Sudan z njegovo krvoločno protikomunistično politiko. Sirijska KP je dvakrat odločno obsodila preganjanje komunistov v Sudanu.

Posebne gospodarske ukrepe uvaža ZDA, kar bo precej vplivalo na svetovno gospodarstvo. Dolar začasno nima več zlate podlage in njegov tečaj je gibljiv kakor na primer kanadskega dolarja, nemške marke itd. Zaradi te spremembe v ponedeljek niso delale denar-

OTROCI VZHODNEGA PAKISTANA DANES

ne borze po svetu. Zlasti hudo bodo prizadete nekatere države z dodatno ameriško pristojbino (zaščitno carino) na uvoz blaga, namreč tiste, ki so doslej izvažale največ v ZDA; njihovo blago na ameriškem trgu ne bo moglo več tako uspešno tekmovati. Zaradi tega so nezadovoljni zlasti na Japonskem. Ameriški gospodarski ukrepi bodo posredno in neposredno vplivali tudi na jugoslovansko gospodarstvo.

● **Iz Amerike je prispelo v sredo 173 rojakov**. Pristali so na letališču na Brnikih, kjer so bili nadse prisrčno sprejeti. V »starem kraju« bodo ostali tri tedne. Med njimi jih je kar nad dve tretjini, ki so zdaj prvič na obisku v Sloveniji. Petina je mladine, ki doslej ni poznala domovine svojih staršev in ki večinoma ne zna slovenščine. Vendar se mladi ljudje še čutijo Slovence.

● **Kitajska bo razstavljala na letošnjem jesenskem zagrebškem sejmu**, kar je potrdilo te dni kitajsko gospodarsko odposlanstvo med obiskom v Zagrebu. Kitajski odposlanci so obiskali meč zagrebških večjih tovarn. Poudarili so, da je Kitajska doslej lepo sodelovala s hrvaškimi podjetji, zlasti z ladjedelnicami. Na zagrebškem sejmišču ima Kitajska paviljon, ki bo v njem letos po petnajstih letih spet razstavljala.

● **Japonci in Sovjetska zveza iščejo stike**. Napovedano je, da bo japonski zunanji minister v tem mesecu obiskal Sovjetsko zvezo. Zblížanje med obema državama se zdi zdaj tudi na Japonskem bolj pereče, ko se spreminja razmerje med Kitajsko in ZDA.

● **Strahovita nevihta v Zagrebu** minuli četrtek je povzročila v kratki uri zelo veliko škodo. Utrgal se je oblak in voda je zalila mnogo hiš v novih mestnih četrtih na desnem bregu Save. Debelata toča je razbila nešteto šip in pokvarila na stotine avtomobilov. Vihar, ki je pihal s hitrostjo nad 100 km na uro, je napravil hudo razdejanje po nasadih. V bolnišnice se je moralo zateči tudi mnogo ranjencev — porezanih z drobci razbitih šip ali ranjenih z debelimi zrnji toče. Z visoke stavbe je vihar odpihnil v globino nad 30 m delavca Ivana Jakopiča.

● **Napetost med Sirijo in Jordanom** je še narasla minuli četrtek, ko je nenadno na sirijsko ozemlje vdrla jordanška motorizirana patrulja. Jordansko vojaštvo je ob tej priložnosti razdejalo neko pomembno stavbo, ki je oddaljena poldrugi kilometer od meje. Sirija je pretrgala diplomatske stike z Jordanijo, še prej pa je ustavila ves promet z njo.

● **Kakor, da so železniške nesreče na tekočem traku** v naši državi letos, ne mine skoraj več niti teden, da bi se ne zgodila spet kakšna nesreča. Tako tudi minuli teden ni bil brez hujše nesreče na železnici. V petek je na beograjski postaji med premikanjem iztiril vagon, poln potnikov. Vagon se je prevrnil in ranjenih je bilo 17 potnikov. Izmed njih so jih morali deset prepeljati v bolnišnico.

● **Silovite nevihte z viharjem in nalivi v Sibiriji** so povzročile izredno veliko škodo. Ustavil se je tudi ves promet na 100 km dolgem Bajkalskem jezeru — kar za deset dni. Cele pokrajine so bile poplavljene in razdejanje je bilo nešteto stavb. Koliko je bilo človeških žrtev, niso uradno sporočili.

POLITIČNI RAZGLEDI

DELHIJSKI SPORAZUM

Ko je sovjetski zunanji minister Andrej Gromiko prišel na obisk v Indijo, politični opazovalci niti najmanj niso slutili tistega, kar so pozneje imenovali »politična bomba«: Gromiko in njegov indijski kolega Svaran Sing sta namreč podpisala dvajsetletno pogodbo o miru, prijateljstvu in sodelovanju, dokument, ki prav gotovo velja za enega izmed najpomembnejših po drugi svetovni vojni.

Po tej pogodbi se Sovjetska zveza in Indija ne bosta vključevali v vojaške zveze, ki bi bile namerjene zoper eno izmed podpisnic, odpovedujeta se kakršnikoli akciji, ki bi grozila eno izmed partnerk, obojata kolonializem in razsizen ter zahtevata, da se ju odpravi. V tem delu dokumenta je najpomembnejši deveti člen, ki pravi: »Vsaka izmed pogodbenih strani se obvezuje, da ne bo dajala pomoči tretji strani, ki bi se zapletla v spopad z eno izmed podpisnic. V primeru, da bi ena izmed podpisnic postala žrtev napada ali grožnje napada, bi podpisnici nemudoma začeli posvetovanja, da bi odstranili takšno grožnjo in storili potrebne ukrepe za zajemčenje miru in varnosti v svojih deželah.«

V sporazumu tudi piše, da Sovjetska zveza pozdravlja indijsko politiko neuvrčenosti, ki da je pomemben dejavnik za podporo splošnega miru, mednarodne varnosti in zmanjševanje napetosti v svetu.

Sovjetski zunanji minister Gromiko je dejal, da je delhijski sporazum rezultat desetletnih dogajanj in da nima prehodnega značaja, marveč da gre za dolgoročne življejske interese. Tudi minister Sing je dejal, da pogodba ustreza dogodkom v tem delu sveta, dogodkom, zaradi katerih sta državi vznemirjeni in ki utegnejo ogroziti mir in varnost.

Na sklenitev pogodbe v New Delhiju je treba gledati seveda skozi prizmo svetovnopoličnega dogajanja v zadnjem času. Nikakor ne gre samo za dokument, ki naj bi le izboljšal odnose med Indijo in Sovjetsko zvezo, marveč za pogodbo, ki je krepko posegla v razmere v svetu, predvsem pa v odnose med Indijo, Pakistanom, Ljudsko republiko Kitajsko, Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike. Pri tem je treba upoštevati še tako imenovane »področne« odnose: na primer napetost med Indijo in Pakistanom, novo kitaj-

zumljivo, da je Indija v sedanjih razmerah morala poiskati močnega zaveznika in da se je obrnila na Sovjetsko zvezo. Zlasti še po tistem, ko so splahneli indijski upi, da bodo ZDA in ZSSR skušale ohraniti nekakšno kočljivo ravnovesje po tistem, ko so se odnosi med Pekingom in Washingtonom začeli izboljševati. Toda ko se je pokazalo, da se je Washington bolj nagnil na kitajsko stran (in tudi na pakistansko stran: znano je, da je imel Pakistan velik delež pri pripravljanju Kissingerjevega obiska v Peking), so se upi razblinili in Indija se je morala krepko nasloniti na Sovjetsko zvezo. Moskva, ki zdaj pomaga (gospodarsko in vojaško) tako Indiji kot Pakistanu, po delhijskem sporazumu ne bo več pošiljala orožja Pakistanu, če bi se ta (kot »tretja stran«) zapletel v vojaški spopad z Indijo (eno izmed podpisnic pogodbe).

Po tistem, ko je predsednik Nixon napovedal svoj obisk v Peking, so tudi splahneli indijski upi, da bi se kmalu izboljšali odnosi s Kitajsko. Ljudska republika Kitajska je zdaj dobila dosti večji manevrski prostor, saj jo zdaj tudi nasprotniki priznavajo za eno izmed vodilnih svetovnih velesil — in se tako poslovlja iz tiste skupine držav, v kateri je tudi Indija; tista Indija, ki je svoje čase skušala tekmovati s Kitajsko...

INDIRA GANDHI

Tudi sovjetska politika se je od taškentskih dni pa do ameriško-kitajskega zblížanja usmerjala v iskanje ravnovesja, toda zdaj se je obrnila izrazito na indijsko stran. Z delhijsko pogodbo se je utrdil položaj Sovjetske zveze v tem delu sveta (zahodni komentatorji so ob tem opozorili predvsem na to, da bo Indijski ocean zdaj postal »prosta cona« za izredno okrepljeno sovjetsko vojno mornarico), obenem pa je zblížanje z Indijo tudi močan adut v sovjetski politiki do Kitajske. Sovjetska zveza si je z delhijskim sporazumom okreplila položaj v »klubu petih« najmočnejših na svetu (po Nixonovi definiciji, ki je nihče ne spodbija, naj

GABER

Stari trg

sko in ameriško politiko itd.

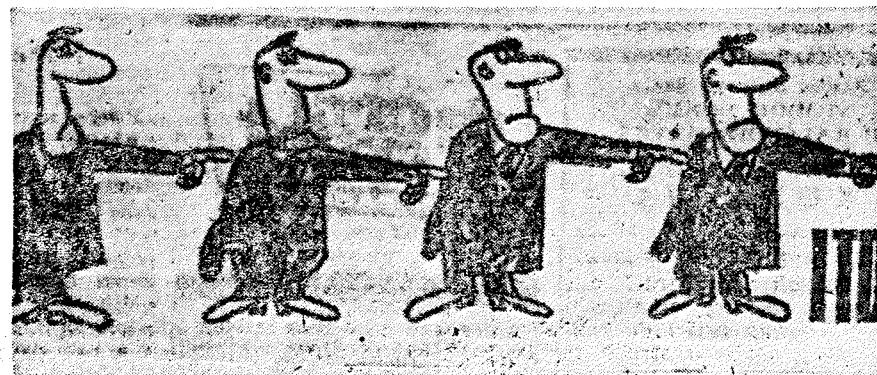
Poglavitna problema indijske zunanje politike sta Pakistan in Kitajska. Zahodno orientirani Pakistan je s svojimi notranjimi nemiri (zatiranjem vzhodnega dela dežele, državljansko vojno in begom prebivalstva v Indijo) zabredel v hudo krizo, ki bi jo predsednik Jahja Kan utegnil »reševati« po svoje, se pravi z vojno z Indijo. Sovjetska zveza je bila posrednica med Pakistanom in Indijo že leta 1966, ko se ji je posrečilo v Taškentu pobotati vročerkovna soseda. Zato je povsem ra-

gre za ZDA, ZSSR, združeno Evropo, LR Kitajsko in Japonsko).

Kot smo že omenili na začetku, je Sovjetska zveza v besedilu delhijske pogodbe poudarila pomen indijske politike neuvrčenosti. Potemtakem bi bilo mogoče tudi sklepati, da je delhijska pogodba (po podobni pogodbi med ZAR in ZSSR) nov korak v sovjetskem zblíževanju z neuvrčenimi — ali pa tudi, da je indijska neuvrčenost dobra le za tisto področje sveta, na katerem leži Indija.

KOMENTATOR

VSAK TEDEN ENA ...

KDO JE KRIV?

O NEKATERIH PREDLOGIH

Skupna komisija vseh zborov zvezne skupščine je pred kratkim razpravljala o raznih predlogih borcev in vojaških vojnih invalidov, sprejetih na mnogih borčevskih sestankih.

Med temi predlogi je bil tudi tisti, ki govori starostnem dodatku, kot novi obliki invalidskih prejemkov. Ta dodatek naj bi v smislu predloga pripadal vojaškim vojnim invalidom, moškimi stari 65 let in ženskami, stari 60 let. Toda komisija je ugotovila, da ta predlog še ni dovolj proučen in da bo treba o njem sklepati pozneje.

Če naj bi ta dodatek pripadal samo vojaškim vojnim invalidom od I. do IV. skupine, bi imelo pravico nanj 2600 invalidov. V primeru, če bi prejeli 100 dinarjev mesečno, bi bilo treba dati 3.170.000 dinarjev letno. Če pa naj bi starostni dodatek prejeli vsi invalidi, v starosti nad 65 oziroma ženske nad 60 let in to v višini 50 dinarjev mesečno, potem bi potrebovali 9.300.000 dinarjev letno.

Komisija je razpravljala tudi o predlogu, po katerem naj bi ortopedski dodatek od 1. januarja leta 1972 dalje uskladili z njegovo stvarno vrednostjo iz leta 1963, ko so ga začeli izplačevati. V obravnavi tega predloga so ugotovili, da bi za ureditev te zadeve bilo potrebnih približno 8.370.000 dinarjev. Naglasili pa so, naj bi usklajevanje ortopedskega dodatka z njegovo vrednostjo v letu 1963 izvedli postopoma v prihodnjih petih letih.

Obravnavali so tudi predlog zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, po katerem naj bi ženskam, ki so stopile v NOV pred koncem leta 1944 in mladincem, ki še niso bili stari 18 let, ko so leta 1944 stopili v borbo priznali svojstvo borca z ugodnostmi, kot jih imajo borci pred 9. septembrom 1943.

Ta predlog pa je komisija odklonila. Iz odgovora Anice Kuhar, članice skupne komisije vseh zborov zvezne skupščine za vprašanje borcev in vojaških vojnih invalidov, ki ga je dala uredništvu lista »4. jul« posnemamo:

Telesno šibkost žensk so upoštevali že pri urejanju delovnih dnosov in s pokojninskim sistemom. Ženske imajo 5 let krajši delovni čas in gredo 5 let prej v pokoj.

Če bi priznali ženskam, ki so stopile v borbo pred koncem leta 1944 iste pravice, ki jih imajo borci pred 9.9.1943, bi s tem nastale nove nejasnosti. To pomeni, da bi priznali posebne ugodnosti za udeležbo v borbi ob zelo enakih pogojih. S tem bi ustvarili nerazpoloženje med borci, ki so od vsega začetka sodelovali v revoluciji, ker bi jih izenačili s tistimi, ki so stopili v gibanje, ko je bil že velik del naše dežele osvobojen.

Komisija je razpravljala tudi o priznanju svojstva borca tistim osebam, ki leta 1944 ob vstopu v NOV še niso bile stare 18 let. Po njenem mnenju za

priznanje ni stvarnih razlogov. Če pa so med temi osebami posamezne, ki so zaradi udeležbe v bojih duševno ali telesno prizadete, naj bi to zadevo uredili drugače, ne s splošnim priznanjem posebnih pravic.

V. M.

29. AVGUSTA POD GORJANCE

(Nadaljevanje s 1. strani)

ko je ta skušal prodreti iz Novega mesta po stranski cesti prek Uršnih sel do Semiča. Kasnejših bojov sta se udeležili še Gubčeva in Cankarjeva brigada. Zdaj si predvsem samo še nekdanji borci lahko predstavljajo, kaj pome-

TEŽKO JE PRIZNATI KRIVDO

V delu Hercegovine na desnem bregu Neretve je tudi kraj, ki se imenuje Široki Brijeg. Tam že več desetletij deluje klasična gimnazija, ki jo vodijo frančiškani. Ti so uspeli vzgojiti več pokolenj izobražencev humanistične smeri. Žal pa je bilo med njimi tudi zelo veliko ustaških prvakov in kasnejših klavcev. Med temi je bil tudi Ante Pavelić.

Med zadnjo vojno so frančiškani iz tega samostana-gimnazije sodelovali v ustaškem gibanju kot organizatorji in ideologi, nekateri pa bržkone tudi v neposrednih vojaških in policijskih akcijah. V samostanu je bila močna ustaška posadka, ki je zagrešila nešteto hudodelstev po vsej Hercegovini. Končno je samostan napadla naša vojska in uničila posadko. V bojih je padlo določeno število frančiškanov, mnogi med njimi tudi z orožjem v rokah, drugi pa so opravljali med boji razna pomožna opravila ali samo hrabrili branilce. O tem je bila takrat naša javnost obveščena prek časopisa in brošur.

Toda leta teko in sile, ki so organizirale ustaštvo, so se nadejale da so ljudje marsikaj pozabili. Zato se je pred kratkim pojavila knjiga, ki sta jo napisala dr. Gojko Musa in provincial frančiškanov v Hercegovini dr. Rufin Šilić. Musa je gvardijam sedanjega samostana v Širokem Brijegu.

Oba pisca v svoji knjigi skušata dokazati, kako si frančiškani iz samostana niso umazali rok s krvjo in kako so se znašli v postojanki predvsem zaradi tega, ker je bil samostan kot veliko in trdno zidano poslopje primeren za nastanitev večje vojaške enote in za obrambo. Zato naj bi bili nedolžni tudi padli iz njihovega reda. Za takimi trditvami pa tiči tudi namigovanje, da so pač izgubili življenje zaradi protiverske mržnje, katere nosilec je bila KP.

Podobno so tudi pridigali nekateri frančiškani po cerkvah v Hercegovini. Toda marsikje so naleteli namesto na podporo na nasprotovanje, odrekli so se jih celo mnogi duhovniki. Nazadnje je knjigo prepovedalo še okrožno sodišče v Splitu. Zanimivo je, da je obramba skušala dokazati, kako padli in ustreljeni frančiškani niso bili ustaši.

Pri vsem tem je očitno, da je kljub novi usmeritvi znotraj katoliške cerkve še vedno močna ločina tistih, ki se z njo noče pomiriti. Naporu teh ljudi so usmerjeni v dokazovanje, kako verniki in duhovniki niso sodelovali z okupatorji. Oziroma, da so jih tega samo obto-

žili, da bi našli povod za njihovo usmrnitev in za propagandno dejavnost proti veri. Zgodovinska resnica pa je popolnoma drugačna in že od vsega začetka smo imeli pri nas povsem odrejena stališča do vernikov in njihovih organizacij,

Sploh se zdi, da del katoličanov, zlasti izobražencev, skuša ovreči že zdavnaj znane in dokazane zgodovinske resnice. Namreč, da je uradna cerkev pri nas v Sloveniji in na Hrvaškem za razliko od cerkve drugod po svetu, celo v sami Nemčiji, sodelovala z nacisti, oziroma celo nastopala kot organizator ter protagonist takega sodelovanja. V tem smislu je bil napisan tudi uvodnik v eni izmed prejšnjih števil »Družine« pri nas v Sloveniji.

Znano je, da so pri nas mnogi verniki in celo duhovniki kljub temu sodelovali v osvobodilni vojni. Nekateri duhovniki so zaradi tega tudi siciplinsko kaznovali z najhujšimi kaznimi.

Toda nekoč bo tudi cerkev morala priznati svojo zmoto in pojasniti krivdo ter njene vzroke. Samo priznanje je jamstvo, da se take reči ne bodo nikoli več ponovile in da so znotraj cerkve dokončno zmagale napredne sile. MP

Lado Lamut: SOTESKA PRAG V GORJANCIH

OB TABORNEM OGNJU

Spomin na Hitlerja

Prepotujete lahko obe nemški državi po dolgem in počez, toda nikjer ne boste mogli zaslediti grba Hitlerjeve Nemčije. Na Slovenskem, pa tudi 30 let po ustanovitvi OF in četrto stoletja po zloumu Hitlerjeve Nemčije lahko občudujete nad mejo velikega nemškega orla s kljukastim križem ter nemškim napisom na — župnišču vasi Javorje v občini Litijske. Oglejte si to zgodovinsko znamenitost sami, kakor sem si jo tudi jaz.

Odpeljite se iz Litijske mimo mogočnega novogotške župne cerkve v Šmartnem in znamenitega gradu Bogenšperg 600 m visoko v hribovsko vas Javorje. Tudi jaz sem bil pred kratkim tamkar. V opoldanskim vročini je bila vasica kakor izumrla. Nikjer žive duše, niti psa. Le nekaj kokoši je leno brskalo po gnojiščih.

Zavil sem k lepo obnovljeni cerkvi. Moja pozornost so vzbudili izletniki, ki so fotografirali vhod v stavbo tik nad cerkvijo. Krenil sem proti njim, a so se naglo umaknili. Le po govorici, ki jo je nanašala k meni pihajoča sapica, sem lahko presodil, da so tuji — Nemci. Kmalu zatem so se odpeljali z avtomobilom. Zanimalo me je, kakšni nagibi so v tej samotni vzbudili njihovo pozornost.

Ko sem prišel do velike stavbe s pred kratkim obnovljeno streho ter lepim cvetličnim in zelenjavnim vrtom, sem presenečen obstal. Ali je

mogoče? Trideset let po ustanovitvi OF in četrto stoletja po zloumu Hitlerjevega nacizma, se levo od vhoda v župnišče še vedno blešči mogočni, nad 1 meter velik nemški orel s kljukastim križem in ob njem nekaj manj viden nemški napis. Tudi na vratih nasproti tega znaka je odlično ohranjen napis: Telefonzelle.

Mrzlo mi je zagomazelo po hrbtu. Ali je mogoče? Ali lahko po četrto stoletju še blešči simbol okupatorja tako blizu glavnega mesta naše slovenske socialistične republike? Ali vsa ta leta ni ta znak, ta grb Hitlerjeve Nemčije, nikogar vznemiril? Ali vsa ta leta ni nihče čutil potrebe, da ga izbriše? Saj je na vogalu župnišča jama z apnom ter bi bilo potrebnih le nekaj potez s čopičem in ta sramota bi zginila.

Nič nimam proti nemškim turistom. Smo turistična dežela in devise so nam še kako potrebne, toda... Kako presenečeni so morali biti nemški turisti, ki so obiskali to skrito hribovsko vasico, ko so četrto stoletja po zloumu Hitlerizma ob svojem obisku bivše okupatorske postojanke v Javorjah lahko videli simbol nekdanje Hitlerjeve moči in prebivali nemške napise ob njem. Nedvomno je bilo to presenečenje za njih velika turistična zanimivost, ki so jo s svojimi fotoaparati ovekovčili, s slikami pa bodo mogoče v nemškem tisku nanjo tudi opozarjali.

Zavil sem k gostilni pri Pajku. Zanimalo me je mnenje domačinov. Postregla mi je gospodarjeva hčerka. Med drugim je povedala, da ima vas svojo podružnično osnovno šolo, trgovino, elektriko, telefon, vodovod in — precej avtomobilov, motornih koles in tudi traktor.

Učiteljica se vozi iz doline k pouku in takoj nato odhaja. Kje so tisti časi, ko učitelji niso bili

samo uradniki. Z dušo in telesom so živeli sredi ljudi ter v šoli in zunaj nje prosvetljevali in osvetovali mladino ter odrasle in bili vztrajni pobudniki napredka in naprednih idej. Zvedel sem tudi, da prihajata ob nedeljah semkar dva duhovnika. Izmenično mašujeta, spovedujeta in učita verouk. Kje! Prav v sobi za velikim grbom nekdanje Hitlerjeve Nemčije. Mimogrede: letos je bilo pri birmi trideset otrok, najmanj toliko pa jih obiskuje verouk!)

Nekateri hiše v vasi so prazne. Ljudje odhajajo na delo v dolino in tujino. »Pozabili so na nas, mi pa na njih... poznajo nas samo, kadar je treba plačati davke... vse znosimo v Litijsko...« Take in podobne govorice slišiš.

Ljudje so nezadovoljni! Vas Javorje, ki leži šesto metrov nad morjem, sredi gozdov in od koder je čudovit razgled, pa ima vse pogoje za razvoj kmečkega turizma kot dopolnilnega zasluzka za domačine. Revnejšim družinam, zlasti upoko-jencem, bi vasica Javorje lahko omogočila lep in cenen letni ter zimski dopust. Tak turizem se, na primer, uspešno razvija v Zgornjesavinjski dolini in v hribovitih predelih škofjeloške občine.

Da, marsikaj bi se lahko dalo narediti v vasi Javorje in njeni okolici!

Tako pa — ne vem, res ne vem, kdo bi bil lahko predlagan, da dobi ob trideseti obletnici osvoboditve, oziroma petindvajsetletnici zloma Hitlerjevega nacifašizma »priznanje« za tako dolgo ohranitev velikega grba Hitlerjeve Nemčije skupno z nemškimi napisi na stavbah župnišča. Vem le, da bi moral biti pri nas nekdo »odlikovan« tudi zato — za tisti veliki grb Hitlerjeve Nemčije, ki se še vedno blešči na župnišču v Javorjah.

PAVLE SEGULA

DOPISNIKI NAM POROČAJO

PTUJ

PRAZNOVANJE OBČINSKEGA PRAZNIKA

Fanika Rajh-Sava, znana ptujška aktivistka

Ptujčani, oziroma točneje zapisano Haložani so letos praznovali svoj občinski praznik že trinajstič. Ta praznik je vsako leto obletnica junaškega boja 1. slovenjgoriške čete, ki je 8. avgusta 1942 izkpravela v Mostju, nedaleč od Ptuja.

Letošnji občinski praznik je bil povezan z veliko pridobitvijo, z otvoritvijo ene izmed najbolj sodobnih šol v občini. Zgradili so jo v Podlehniku, v osrčju vinorodnih Halož, gradilo je podjetje Drava iz Ptuja, stala pa je nekaj nad 7 milijonov dinarjev. V šoli je prostora za 500 učencev, obenem pa so zgradili tudi prostorno telovadnico.

Šolo je odprl dr. Vladimir Bračič, član republiškega izvršnega sveta. Dobila je ime po haloškem predvojnem in medvojnem revolucionarju Martinu Koresu, ki je bil doma v Čermožišah. Ustrelili so ga kot talca 27. decembra 1941 v Mariboru. V njegov spomin so na pročelju šole vzdali spominsko ploščo.

Svečana seja občinske skupščine je bila v šolski telovadnici. Tam so podelili plakete mesta Ptuja 21 zaslužnim občanom, med njimi tudi vdovi Martina Koresa. Plaketo je prejela tudi 16-članska delegacija Arandjelovca iz Srbije, kamor so okupatorji ob začetku okupacije leta 1941 pregnali številne Ptujčane in okoličane. Ti so pri bratih Srbih našli zavetišče in svoj drugi dom. Predsednika občinskih skupščin Ptuj in Arandjelovac sta si izmenjala tudi listini o pobratenju obeh mest.

Na proslavi so sodelovali tudi pripadniki ptujske garnizije, ki so skupaj z mladinci uprizorili napad na novo šolo. Med tem so vojaška letala spustila padalce.

Kot je dejal Zdravko Turnšek, predsednik občinske konference SZDL, je prav gradnja šole v Podlehniku velik prispevek k pozitivni družbeni in politični življenja v Haložah. Se posebej, ker je kraj dobil pred kratkim tudi vodovod, mimo pa bo speljana tudi nova cesta, ki bo najkrajša zveza med Mariborom in Zagrebom.

Na ploščadi pred novo šolo sem srečal tudi znanega predvojnega revolucionarja Miho Arbeiterja, ki bo v kratkem praznoval svoj 86. rojstni dan. Že dan poprej je prišel iz Paradiža v Ptuj, da bi se udeležil proslave ob otvoritvi. V pogovoru je dejal, da so Halože doživele svoj veliki dan, ko so dobile novo šolo. Taki dnevi so zelo redki, morda vsakih sto let. Povedal je tudi, da bo zdaj mladina imela veliko večje možnosti za šolanje in s tem za večje blagostanje. Naša družba bi morala tudi pospeševati obnovo vinogradov v Haložah.

Fanika Rajh, partizanka Sava, je dobila plaketo mesta Ptuja za aktivistično delo med vojno, kjer je bila hudo ranjena in je zdaj 80-odstotni invalid. Njena želja je, da bi mladina tega dela Halož znala ceniti pridobitve revolucije in današnjega časa, da bi bili mladi dostojni dediči ljudi, kakršni so bili Lacko, Kores, bratje Reš in Franc Osojnik, pa tudi vseh drugih, znanih in neznanih, ki so žrtvovali svoja življenja za napredek.

Omenimo naj še, da so šolarji, ki bodo v začetku septembra prestopili prvič prave nove šole, izdali že ob otvoritvi tretjo številko svojega glasila »Mladost«. V njej opisujejo šolo, Halože in svoje delo.

Tekst in fotografije: FRANJO HOVNİK

Miha Arbeiter, znani predvojni ptujski komunist, ki se je kljub svojim šestinsedemdeset letom želel udeležiti velikega slavlja v osrčju Halož

Na zgradbi osnovne šole so vzdali tudi spominsko ploščo Martinu Koresu, ki je bil ena izmed prvih žrtev okupatorja v Haložah.

CERKNICA

SREČANJE AKTIVISTOV IN BORCEV NOTRANJSKE

Občinski odbor ZZB NOV Cerknica je pred kratkim sklical sestanek predstavnikov družbenopolitičnih organizacij občine, na katerem so se dogovorili, da bo osrednja občinska proslava ob 30. obletnici vstaje dne 19. septembra 1971.

Ob tej priložnosti bo tudi srečanje aktivistov Notranjske in zbor borcev enot, katerim je občina Cerknica podelila domicil. Na ta dan se bodo zbrali ob znamenitem cerkniškem jezeru borci Notranjskega odreda, 13. SNOUB »Mirka Bračiča« in jurišnega bataljona 18. divizije. V Goričici, priljubljeni izletniški točki ob cerkniškem jezeru, se bodo 19. septembra srečali številni aktivisti, borci, mladina in drugi, da

se med seboj pogovorijo o tistih slavnih dneh našega boja in o življenju, ki ga živimo danes. Na mitingu bodo sodelovali pevski zbori, godbe in recitatorji iz Cerknice, Loža in Starega trga.

Na seji je bil tudi imenovan odbor, ki bo poskrbel, da se bodo vsi, ki bodo ta dan prihiteli k Cerknškemu jezeru prijetno počutili. Že med NOB so tisoči in tisoči partizanov spoznali čudovita srca notranjskih mamic iz Cerknške in Loške doline, Bloške planote in drugod in prav s takšno ljubeznijo jih bodo sprejeli medse tudi na ta dan, da v prijetnem razpoloženju skupaj praznujemo zgodovinsko obletnico.

STANE LAVRIČ

NOVA GORICA

OB DNEVU GRANIČARJEV

Dne 14. avgusta je bilo v vojašnici »Ajševica« veliko slavlje v počastitev dneva graničarjev. Na prireditvi je podpolkovnik Simo Karadža podelil plakete JLA kot priznanje najbolj zaslužnim sodelavcem, ki vsestransko pomagajo graničarjem. Plakete so prejeli zvezni poslanec Štefan Cigoj, postaja milice in osnovna šola »Milojka Strkelja« v Novi Gorici. Predsednik ZZB NOV občine Nova Gorica tovariš Franc Pajntar

je predal vojakom darilo tamkajšnjih družbenopolitičnih organizacij, monografijo »Tito« ter komplet plošč narodne in zabavne glasbe. Slavju v »Ajševici« sta poleg predstavnikov družbenopolitičnih in gospodarskih organizacij prisostvovala tudi zvezni poslanec Štefan Cigoj in poveljnik postojnske garnizije generalmajor Jože Ožbolt.

MILE GOJKOVIČ

Imeli smo ljudi

KRISTJAN KOKALJ

Rodil se je leta 1925 v Križah na Gorenjskem v delavsko-obrtniški družini. Med vojno je bil mobiliziran v nemško vojsko, a je izkoristil dopust, da se je pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju. Pozimi 1943 na 1944 se je uvrstil med partizane. Že čez mesec dni je postal član SKOJ, marca 1944 pa je bil sprejet v KP. Prejel je štiri vojaška odlikovanja, lani pa priznanje OF.

Družbenopolitične organizacije so izgubile požrtvovalnega, izredno delavnega delavca. Z izgubo zgledega tovariša, pravega komuniste, pa se ne morejo sprijazniti zlasti rezervni vojaški starešine in njegovi soborci. Tolaži pa lahko vse zavest, da je njegova dejavnost pustila tako lepe sadove. Žal ni doživel zgraditve sodobne šole z eno najlepših telovadnic v njegovem kraju. Ta šola, ki bo nosila ime Kokrškega odreda, ki je bil tudi Kristl — kakor so ga imenovali tega priljubljenega človeka domačini — njegov borec, bo hkrati spomenik tudi njegovega boja in dejavnosti po vojni.

Težko bi našli področje, kjer bi Kristl s svojim delom ne prispeval svojega pomembnega deleža za napredek na Gorenjskem in v Sloveniji. Bil je tajnik KLO Križe, inštruktor oblastnega odbora Ljubljana, predsednik KLO Križe, tajnik

AHACIJ MARC

Pokopali smo ga 26. julija v Vipavi. — Rodil se je leta 1912 v številni delavski družini. Kakor mnogi naši rojaki na Primorskem, je tudi ta družina okusila gorje prve svetovne vojne, potem pa še italijansko okupacijo.

Marc je začetek leta 1943 z drugimi Vipavci sledil klicu OF, naj se uprejo okupatorju. Delala pa je tudi vsa njegova družina za narodnoosvobodilno gibanje; kar štirje bratje so bili borci in eden je žrtvoval življenje za svobodo.

Pri odprtem grobu se je od pokojnika poslovil v imenu ZB NOV Milan Krašna.

Šolarji, počitniški čas se izteka in pripraviti se bo treba za šolo!

Pri trgovskem podjetju **nama** Ljubljana • Kočevje • Škofja Loka že lahko kupite

ŠOLSKE POTREBŠČINE

- aktovke in torbice v vsem novih modelih
- telovadne drese in copate
- šolske halje za fantke in deklice
- šolske zvezke, papir, pi-sala in ostale pripomočke

KUPITE ŽE SEDAJ, KAR VAM BO POTREBNO ZA POUK

nama 25 LET 1971

UTRINKI IN ODMEVI

ODMEV NA REPORTAŽO

»DISPANZER ZA BORCE TRKA NA NAŠO VEST«

BORCE JE TREBA ZDRAVITI DRUGAČE

Zamisli sem se, ko sem v 32. številki našega lista, ki je izšla 5. avgusta, prebral članek Francija Strleta o delu dispanzerja za borce v Mariboru.

Akcija ZZB NOV Maribor je res vredna vse pohvale, saj dispanzer za borce uspešno opravlja svojo nalogo po občinah v Mariboru in okolici. Mislim, da bi bili taki dispanzerji potrebni za borce tudi drugje. Zakaj?

Res je tudi, kar je rekel dr. Peter Mravljak, da so bolni borci drugače od bolnih drugih ljudi. Temu se ne smemo preveč čuditi, če pomislimo na vojna leta, na vse, kar smo borci in borke pretrpeli in doživeli. Prav tako pa tudi na vse, kar smo okusili po vojni. O tem razdobju vse premalo pišemo. Lahko pa si priznamo, da so bila včasih za mnoge povojna leta hujša od medvojnih in naporu večji.

Daleč sem od tega, da bi za borce zahteval večje pravice kot za druge ljudi. Niti najmanj! Saj so oorci šli v boj s prepričanjem, da se gredo bojevati za bolj pravično in sploh boljšo družbo kot pa je bila tista v kateri so živeli prej. Večina nas niti ni pomislila na kako plačilo po osvoboditvi. Toda borci zahtevamo z vso upravičenostjo enakopravnost z drugimi, kar nam nihče ne more oporekati. Tisti, ki je več prispeval za družbo, mora družba zanj tudi bolj skrbeti, če hočemo, da bomo to enakopravnost uresničili.

Da so bolni borci v bork drugače od bolnih drugih ljudi, se bodo menda strinjali tudi zdravstveni delavci, ne samo laiki, če se le malo poglobijo v njihove težave. Če je temu tako, je prav, da se malo zamislimo tudi nad delovanjem naše zdravstvene službe nasploh. Kot laik imam glede tega svoje mnenje.

Ob smrti naših tovarišev in tovarišic sem že večkrat govoril na njihovih grobovih. Nekatere med njimi sem poznal kot mladostne tovariše, druge sem spoznal med vojno ali po njej, vendar sem moral skoraj vedno iskati podatke za govor pri njihovih svojcih ali prijateljih, oziroma delovnih tovariših. Pri tem sem velikokrat dobil prav

porazne podatke. Veliko takega sem zvedel, kar mi je zdaj težko povedati in še teže napisati.

Poudarjam, da vsega tega, kar mislim povedati, ne smemo posploševati. Saj vemo, da je naša družba po vojni vseeno veliko naredila za vse nas. Toda še vedno najdemo ljudi, ki so prizadeti zaradi svojega ponosa ali česa drugega in se družba do njih ni izkazala tako kot bi zaslužili. O takih naj bi opisal dva, tri primere.

Pred dobrim letom sem pri vdovi umrlega iskal podatke za nagrobni govor. Pri-povedovala mi je:

»Saj veš, kakšen je bil. Nikoli ni preveč gledal nase. Bil je borec od leta 1941, kar so mu tudi priznali. Med vojno je bil trikrat ranjen. Po vojni je prevzel vsako delo, ki so mu ga naložili. Sicer smo živeli v mestu. Toda za odkup, za službo in razne druge akcije se je gnil dan in noč. Tri otroke sva imela, ni nam bilo najbolje, saj smo dobivali na živilske nakaznice pre-malo.

Navadno je prihajal domov pozno ponoči, odhajal pa zgodaj zjutraj. Otroci ga skoraj poznali niso, ker je bil tako malo doma. Velikokrat sem mu zjutraj pogrela skodelico mleka, pa me je vprašal, koliko sem dobila prejšnji dan mleka. Ko sem mu povedala, da samo en liter, mleka ni po-pil, pač pa ukazal, naj ga dam raje otrokom. Sam je brez zajtrka odšel v službo. Potem sem ob desetih zvečer skuhala krom-pir v obličah. Čakal ga je pogosto do treh, štirih zjutraj. Postan krompir pa je vedno nezdrav. Toda pojeval ga je, ker pač drugega pogosto ni jedel ves dan. Jaz pa ni-sem imela drugega, da bi mu skuhala.

Pogosto smo ga jaz in otroci spraševali, kdaj bo doma. Odgovarjal nam je, da takrat, ko bomo obnovili domovino in zgradili vse, kar nameravamo. Dokler pa te naloge nismo opravili, je nujno delati ponoči in podnevi. Ljudje nimajo kaj jesti. Zato moramo hoditi okoli kmetov in jih prepričevati, da bi izpolnili svojo obveznost glede oddaje hrane.

Neke sobote zvečer je prišel domov in ves vesel obljubil otrokom, da bo v nede-

Pogreb partizanskega borca leta 1944 v Beli krajini

Foto: BOŽIDAR JAKAC

PРАВНА POSVETOVALNICA

BORČEVSKI DODATEK

VPRAŠANJE: Pišete, da ste v TV 15 od 15. julija brali, da znaša borčevski dodatek za borce pred 9. 9. 1943 mesečno 1550 dinarjev. Radi bi vedeli od kdaj bodo ta znesek izplačevali in če ga boste prejeli tudi vi, ki ste bili upokojeni in imate priznano posebno dobo pred 9. 9. 1943.

ODGOVOR: O tej zadevi smo že pisali in tudi pojasnili razliko v prejemanju borčevskega dodatka med borci, ki so v delovnem razmerju in tistimi, ki so upokojeni. Ker pa nas mimo vas sprašujejo še nekateri upokojeni borci, kako je s to zadevo, jo pojasnujemo ponovno:

Zaposleni borci, ki imajo priznano posebno dobo pred 9. 9. 1943, prejema borčevski dodatek v višini 1550 dinarjev mesečno od 1. januarja 1971 dalje. Upokojenim borcem, ki imajo priznano posebno dobo pred 9. 9. 1943, pa se po zakonu za pokojninsko osnovo vzame borčevski dodatek iz prejšnjega leta. Ker je ta lani znašal 1270 dinarjev, znaša 85 odstotkov od tega, kolikor pripada upokojencu — 1079 dinarjev. To vsoto ste mesečno prejeli do julija letos. Takrat pa so vam izplačali to pokojnino zvišano za 5 odstotkov od 1. januarja dalje.

ZAHTEVEK ZA PREŽIVNINO

VPRAŠANJE: Poslali ste nam prepis odločbe s katerim je bil tovariš K. J. zavrnjen zahtevek za priznanje priznavnine. V dopisu prosite za pojasnilo kaj in kako naj ukrepate in ali je še možnost za ugodno rešitev te zadeve.

ODGOVOR: V zadevi smo vam enkrat že odgovorili pismeno, vendar takrat naš odgovor ni mogel biti točen, ker je bilo tudi vaše vprašanje nerazumljivo. Zdaj, ko ste nam poslali odločbo v prepisu, pa je zadeva jasna. Tov. K. J. je po njenih navedbah padel mož v partizanih, pri bombardiranju vasi Sturmi, leta 1944. Vendar je bil zahtevek zavrnjen, ker ni nobenih dokazov, da je bil mož ubit kot borec NOV. Komisija za zaščito borcev in invalidov NOV pri Skupščini občine Tolmin je torej tako odločila, sklicujoč se na svoj občinski odlok o priznavalninah.

Odgovor je jasen: prosilka, tovarišica K. J. mora dokazati, da je bil njen mož borec NOV in da je bil borec NOV tudi takrat, ko je bil ubit pri bombardiranju. Če bo vdova to dokazala, potem bo tudi podana osnova za dodelitev občinske priznavnine. Tako pa ni. Kako dokazati, da je bil pok. mož prosilke res borec NOV pa je seveda druga stvar.

ALOJZ SPROGAR-LUGI

JANKO RUTAR

Pokopali so ga v domačih Trbovljah 6. avgusta, starega še ne 50 let. Izšel je iz družine rudarja in se zaposlil takoj, ko je bil šole prost, v rudniku. Takoj je začel tudi sodelovati v delavskem gibanju, zato so ga že leta 1938 sprejeli v SKOJ. Leta 1941 je bil med udeleženci pripravih za vstajo v Revirjih. Tudi sam je bil že 1941. borec 1. revirske čete. Poleti 1942 je izgubil zvezo s tovariši v Savinjski dolini, zato se je sam prebil prek Save in nemško-italijanske razmejitvene črte ter se pridružil dolenjskim partizanom. Ob ustanovitvi je bil v Gubčevski brigadi, leta 1943 pa so ga imenovali za komandirja kurirske postaje, ki je mimo Litije vzdrževala zveze med Dolenjsko in Stajersko. Proti koncu leta pa so ga poslali na Koroško za komandanta vseh kurirjev. Proti koncu vojne ga spet srečamo na Dolenjskem. S 14. brigado se je udeležil pohoda proti Ljubljani. Po vojni je služboval v KNOJ in v vojni akademiji. Kasneje so ga upokojili kot majorja, nekaj časa je še delal v zavodu Borec. Umrli je za posledicami vnetja ledvic, obolel pa je zaradi prehlada, doblje pa med vojno na Koroškem.

Od njega so se poslovili kot se spodobi za tako vidnega revolucionarja in poštenega človeka. Žal vse to nič ne pomaga, izgubili smo Lugi-ja in nič več ga ne more obuditi k življenju.

Pred dnevi smo se poslovili v Tolminu od tega zaslužnega borca in družbenopolitičnega delavca. — Rodil se je pred šestdesetimi leti v delavski družini v Kobaridu. Družina je štela kar trinajst otrok. Prvo svetovno vojno je družina, ki so ji Italijani odgnali očeta, preživela med grmenjem topov, tik ob fronti v Kobaridu. Med obema vojnima je Janko doživljal kot zaveden Slovenec žalostno usodo naših rojakov pod fašistično oblastjo. Tudi njega so Italijani prisilno odgnali v tako imenovane posebne bataljone. Po italijanski kapitulaciji se je vrnil in že čez nekaj dni stopil v partizanske vrste. Bil je intendant bataljona »Andrej Manfreda«, potem pa intendant partizanske bolnišnice v Čadrgu. Končno je bil intendant 30. divizije.

Socmladi 1944 so ga ujeli Nemci v tolminskih hribih, ko je peljal partizanom pakete. Odgnali so ga v begunjske zapore. Doživel je strašno pot skozi taborišča Dachau, Mauthausen in Buchenwald. Bil je pravi okostnjak — tehtal je komaj 32 kg — ko je ameriška vojska osvobodila jetnike. — Vendar je po vrnitvi iz taborišča kmalu začel delati kot družbenopolitični delavec v vseh množičnih organizacijah. Medtem ga je ameriška CIA prijela in spravila v goriške zapore. Ko so ga spustili, je zapustil cono A in se posvetil z vso vnemo delu v Tolminu. Bil je tudi direktor gradbenega podjetja Posočje in nato komunalnega podjetja.

DNEVNA SOBA FLORIDA EKSTRA

Zato vam priporočamo naše ekskluzivne udobne dnevne sobe

Florida extra
Aleksandra stereo
Patricia
Daniela
Claudia

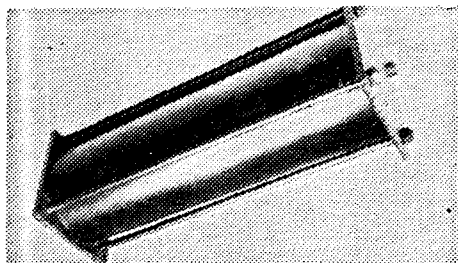

IZ NAŠE REVOLUCIONARNE PRETEKLOSTI

JOŽE ŠIŠKA – LUKA

MINIRANJE VOJAŠKEGA VLAKA
SREDI OKUPIRANE LJUBLJANE

Iz dosedanje vsebine: Mladinci Marjan Sever-Nace, Silvo Hrast-Džidži, Branko Selan-Brane, Rado Verbič-Radič in Jože Šiška-Luka so v opušteni ključavničarski delavnici zraven »belgijske« vojašnice izdelovali mino 4 dni. V tem času so nenadoma na dvorišče delavnice vdrla fašisti, izkazalo pa se je, da lovijo nekega pobeglega italijanskega vojaka. 8. avgusta 1941 so mino dokončali, toda bili so nestrpni, ker niso vedeli, če bo tudi eksplodirala.

Fotografija modela mine, kakršno so izdelali mladinci Nace, Džidži, Radič, Brane in Luka in kakršno so uporabili za miniranje vojaškega tovornega vlaka v Ljubljani.

Na to vprašanje je prinesel odgovor Brane, ki je z Ernestom Belakom-Nestlom preizkusil učinkovitost detonatorjev kar na dvorišču Dunajske ceste 17 (sedaj Titove), kjer je Nestl stanoval. Detonatorje sta sprožila v kanalu na dvorišču. Učinek je bil presenetljiv. Kanal je dobesedno razneslo! Detonatorji so bili torej še kako v redu. Nestl je sicer bil član naše borbene-diverzantske skupine, toda v delavnico ni prihajal.

Silvo je prinesel eksploziv, kakšnih 5 kilogramov pikrita, pa tudi detonatorje. Oboje mu je priskrbel Franc Ravbar-Vitez, poznejši prvi komandant VOS v Ljubljani.

Frac Ravbar, predvojni komunist, je po ustanovitvi kolegija VOS postal njegov član obenem pa komandant varnostnih skupin (grup), ki so postale strah in trepet za okupatorje in njihove hlapce, domače izdajalce. Njegove skupine so v kali dušile izdajstvo in močno dvigale borbena navdušenja Ljubljančanov. Poleti 1942 so ga Italijani ob neki raciji zajeli pod nepravim imenom in poslali v taborišče internirancev v Gonars. Tu je z Borisom Kraigherjem, ki je bil prav tako prijet pod lažnim imenom, organiziral sloviti pobeg iz taborišča. Izkopali so dolg rov, nato pa prišli v Goriška Brda, kjer so se pridružili primorskim partizanom. Vitez je padel kot politični komisar gorenjske operativne cone 14. januarja 1943.

Nace je pripravil tudi rezervne detonatorje. S Silvom sta izdelala poseben

samosprožilec. Za izolacijo sta uporabila držaj zobne ščetke. Ločil je dve izolirani žici, dovolj prožni, da sta se dali pripeti na tračnico. Tovariši, ki so železno cev polnili z eksplozivom, so dobili »kitajske« roke in tista rumena barva se potem ni zlepa dala spraviti s kože. Ko je bila cev nabito polna pikrita in vstavljeni detonatorji, sta Nace in Silvo zvezala dvojce električnih žepnih baterij v serijo, pritrdila z vijaki še zadnjo ploščo na cev in »peklenski stroj« je bil gotov.

Naslednjega dne, 9. avgusta 1941, sta Brane in Rado prišla po mino. Zavili smo jo v ovojni papir in napravili kar ličen toda težak zavoj. Spremljal sem ju oborožen do bližnje tramvajske postaje, ki je bila tedaj blizu križišča Metelkove z Masarykovo cesto. Ko je prvi tramvaj privozil v smeri proti središču mesta, sta Brane in Rado dvignila zavoj, vstopila in ga postavila na prostor, kjer so po navadi potniki odlagali prtljago. Kupila sta karto do Tobačne tovarne. Ali se bosta z mino srečno prepeljala čez središče mesta, kjer so detektivji in kraljevi karabinjerji potnike pogosto preiskovali, ali pa celo tramvaje ob racijah ustavljali?

Brane in Rado sta ohranila videz mirnih in neprizadetih potnikov, četudi so v tramvaj stopali in izstopali italijanski vojaki, oficirji in detektivji in čeprav je tramvaj močno poskakoval. Med vožnjo proti pošti jima je srce še bolj razbijalo in napetost v njiju je naraščala. Toda ob postanku se ni zgodilo nič nepričakovanega. Odcinjali so dalje proti drami, Gradišču in Rimski cesti, kjer je bila policijska postaja. Še malo, še malo. In res, na postaji pred Tobačno tovarno sta vzela svojo »prtljago« in izstopila. Po Oražnovi ulici sta nadaljevala pot do podvoza, ki vodi pod železniško progo na Cesto v Rožno dolino. Pred podvozom na desni strani nasipa sta mino skrila v gsto grmovje in visoke koprive.

Seveda sta bila zelo previdna in sta si poprej dobro ogledala okolico, da ju ne bi kdo zasledoval ali videl pri tveganem »opravku«. Potem sta odhitela na sestanek diverzantske skupine, na katerem naj bi izdelali podroben načrt za izvedbo same akcije.

Nace, Silvo in Rado so si že pred dnevi natanko ogledali okolico podvoza in sklenili, da bodo mino stavili v betonski jašek. Toda določiti in predvideti je bilo treba še vse drugo in to do minute natančno. Policijska ura se je začela ob 21. Po obvestilih, ki smo jih dobili od naših železničarjev-obveščevalcev bi moral tovorni vojaški vlak zapustiti ljubljanski kolodvor ob 20. uri in 40 minut. Torej je bilo treba mino namestiti tik pred prihodom vlaka, ker bi jo sicer po ukazu generala Robotija

Marjan Sever-Nace, študent fakultete za elektrotehniko, je padel kot partizan posebne smučarske enote med prebojem nemškega obroča na Jamniku 11. marca 1942.

pomožne in ojačene patrulje mogle odkriti.

Tovariši so natančno naravnali ure in še enkrat časovno določili potek miniranja. Potem so odšli na svoje domove ali prebivališča in se preoblekli v stare ponošene obleke. Kazno je bilo, da brez plazenja ne bo šlo, ker bi bili sicer preveč na očeh italijanskim patruljam. Tisti tovariši, ki so imeli doma skrito orožje, so ga zvečer vzeli s seboj, za druge pa je Brane iz svojega skrivališča prinesel deset minut pred pol deveto tri pištole in bombe. Oborožitev diverzantske skupine je bila zelo pestra. Eden je bil oborožen s pištolo FN, drugi z beretto, tretji s kolbo, četrti s frommerjem, peti pa je imel gasser. Vsak je odhajal na zanj določeno mesto. Nestl in Brane sta patruljirala v bližini podvoza pri Cesti v Rožno dolino in od te strani varovala Naceta, Silvo in Rada, ki so se pripravljali, da bodo iz grmovja in kopriv odnesli mino na progo. Z druge strani proge proti Tobačni tovarni se je po Oražnovi ulici »sprehajal« Mirko s spremljevalko Zalko in bi moral v primeru nevarnosti dati dogovorjeno znamenje, oziroma jih obvestiti o morebitnih patruljah, če bi se bližale.

Večer je legal na Rožno dolino in le cerkva na Rožniku se je še poslavljala od nežnih rožnatih pajčolanov večerne zarje. Vse je bilo mirno. Toda v srcih mladih tovarišev, ki so bili zbrani ob progi, je divjal nemir in kri jim je razbijala v sencih. Kazalec na Silvovi ročni uri se je pomaknil na pol deveto. Nace, Silvo in Radič so čepeli skriti ob mini v grmovju. Po progi je prihajala italijanska patrulja. Po prahovih so udarjali okovani vojaški čevlji, od čelad se je odbijal večerni svet. Patrulja se je ustavila pri betonskem jašku, ki je bil vgrajen med pragovi dvotirne proge in po katerem tečejo verige za dviganje zapornic. In prav v ta jašek bi morali položiti mino.

Dve minuti čez pol deveto. Čez osem minut bo vlak odpeljal z ljubljanskega kolodvora. Kaj še iščejo tu ti vražji Italijani? Silvo posluša njihove besede o čudovitem večeru. Potem pa jih vidi, kako dajejo z rokami znamenja drugi patrulji tja proti Viču. Nace stiska zobe. Najraje bi planil nadnje in streljal. Silvo in Radič se komaj zadržujeta. Kar drhtita od jeze in vznemirjenosti. Vsa trojica je pripravljena na naskok, toda akcija... Kaj bo res šlo vse po vodi? Sekunde udarjajo kot bič po prenapetih živcih.

Patrulja spet sprejema znake svojih južnih sosedov, Spet maha jo z rokami. Potem nenadoma prenehajo, se obrnejo v nasprotno stran in v gosjem redu začno stopicati tja, od koder so prišli. Sekunde beže nezadržno. Naša trojica preživlja Tantalove muke ko čaka, da se bo patrulja dovolj oddaljila, sicer pokopljejo sebe in akcijo. Še štiri minute do odhoda vlaka...

Mrak je zagnil progo. Zdaj je pravi čas! Silvo kakor ris skoči s klamfo k betonskemu jašku in v trenutku odmakne zgornjo ploščo. Nace in Radič nemudoma razvlijeta zavoj in že dvigujeta mino nad brežino. Še en dvig in mina se pogrezne v betonski jašek. Mino so na progo privezali v nekaj sekundah. Nestl in Brane, ki sta varovala tovariše na Cesti v Rožno dolino, sta razločno čula, kako je plošča znova udarila ob robove.

Silvo je pogledal na uro. Še dve minuti do odhoda vlaka. V pičlih dveh minutah so namestili peklenski stroj.

Nace, Silvo in Radič so se brž splazili s proge in dali ostalim tovarišem znak za odhod. Policijska ura se je zlovesče bližala. Hiteli so proti središču mesta.

Ob Jakopičevem paviljonu pri Tivoliju se je slišalo težko sopihanje lokomotive. Njene ognjene oči so rezale temo, ogromna kolesa so požirala meter za metrom. Hitrost je naraščala. Še sto metrov do mine, še petdeset, še deset, še hip. Grom eksplozije je razparal ozračje nad Ljubljano. Slišali so se zategli piski lokomotive in njeno hropenje.

Akcija je torej uspela. Silvovo in Nacetovo srce je razbijalo od veselja in ponosa, ko sta hitela mimo Drame. Nestla in Braneta pa bi skoraj doletela nesreča, ko sta nadaljevala svojo pot mimo pasaže na Cankarjevi ulici. Tedaj se je imenovala po italijanskem kralju Emanuelu. Karabinjer, ki je stražil EIAR — italijansko radijsko postajo, je s prstom pokazal proti Branetu in zavpil: »Vieni qua!« Nestl je Braneta hipoma zagrabil za roko in ga sunkovito potegnil v gručo mimoidoščih, ki so prav tako hiteli na svoje domove. Tako sta se spretno izmuznila karabinjerju izpred oči.

»Nestlova prisotnost duha naju je rešila,« je potem pripovedoval Brane. »Ker sva bila oborožena, bi morala sprejeti boj, tik pred policijsko uro pa je Italijanov kar mrgolelo po ulicah...«

Naslednjega dne smo izvedeli potankosti o uspehu akcije. Lokomotivi je razneslo levi cilinder, železniške tračnice so bile uničene, prav tako signalne naprave in naprave za dviganje zapornic, pa tudi telefonske žice daleč naokoli. V bližnjih rožnodolskih vilah so popokala stekla na oknih. Franc Ravbar-Vitez pa se je znebil debele kletvice, ker je bil poprej prepričan, da bo razbita lokomotiva uničila tudi podvoz za Tobačno tovarno. S tem pa bi bil železniški promet proti Postojni onemogočen za dalj časa. Tudi drugi smo pričakovali močnejši učinek naše mine. Silvo Hrast nam je strokovnjaško razlagal, da je bila mina preslabotna glede na razdaljo med mino, ki je ležala v ja-

Silvo Hrast — Džidži kot radiotelegrafist pri Glavnem štabu NOV in POS in pri Vrhovnem štabu NOV in POJ. Skupaj z Marjanom Severjem — Nacetom sta mino skonstruirala in jo namestila v jašek.

šku, in med kolesi lokomotive. Pa tudi stranski plošči, ki sta bili pritrdjeni z vijaki, bi morali biti debelejši. Toda to je bila prva mina za rušenje proge, ki smo jo bili sami izdelali. Vsaka šola nekaj stane. Zdaj smo imeli že prve izkušnje in smo takoj začeli izdelovati drugo mino.

Opisana diverzantska kacija je zelo dvignila zavest in borbena moralo Ljubljančanov. Okupator je bil prisiljen noč in dan stražiti proge ter ob njih graditi bunkerje.

Borbena, udarna in diverzantska »grupa« (vse tri označbe so bile poleti 1941 v rabi med pripadniki teh skupin v Ljubljani), ki je pripravila in izvedla opisano akcijo, je kasneje doživela hude izgube. 25. oktobra 1941 je padel Ernest Belak-Nestl, študent montanistike, vsestranski športnik in nepozabni tovariš, ko je zasledoval italijanskega ovaduha. Kmalu nato nam je smrt iztrgala Rada Verbica-Radiča. Marjan Sever-Nace in Silvo Hrast-Džidži, študenta elektronike na ljubljanski univerzi, sta v noči na 5. december 1941 v posebni kombinirani akciji s partizani minirala preserski most, nakar je Nace odšel na Gorenjsko. Padel je na Jamniku 11. marca 1942.

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM

Fotografija, ki jo objavljamo danes, je nastala nekje v gorah ali na krasu. Kdo so tovariši in tovarišice? Ali so pripadniki kake partizanske bolnišnice, ciklostilne tehnike, ali so politični aktivisti ali pa morda celo pripadniki kake brigade med počitkom, to lahko samo uganemo. Tudi ne vemo, kdo je fotografiral, kdaj in kje. Prosimo naše bralce, da nam pomagajo odgovoriti na ta vprašanja.

KULTURNI OBZORNIK

POGOVOR S TONETOM SVETINO

Pravljicam je odklenkalo

Sredi avgusta smo navadno že vsi več ali manj siti vročine in si želimo hladu. Pozabili smo že, kako smo si pozimi želeli sonca in toplote. Medtem ko mnogi naši bralci uživajo zasluženi oddih, si želijo tudi razvedrila. Upajmo, da bodo zadovoljni, če jih seznanimo s tem, kaj počne v teh dneh Tone Svetina na Bledu. Kdo je ta mož, menda ni treba posebej omenjati.

Torej, sledi počitniški klepet s tem pisateljem, katerega roman UKANA je giede števila izdaj in bralcev prekosil vse slovenske rekorde ...

Kako kaj prodira tvoja UKANA v svet?

Počasi, toda zanesljivo. Pred kratkim je zavod Borec izdal njen četrti ponatis v 5.000 izvodih, nekaj nad tisoč pa so natisnili tudi dodatno I. in II. dela. Predvsem za tiste, ki imajo tretji del, pa bi radi tudi ta dva. Kot sem slišal, bo tudi ta naklada kmalu pošla. Menda se bo založnik prihodnje leto spet opogumil in UKANO izdal še enkrat.

Naj še omenim, da UKANO prinašata kot podlistek Vestnik v Celovcu in Primorski dnevnik v Trstu. V Beogradu zdaj prevajajo III. del. Jeseni pri založbi Voenizdat v Moskvi izideta I. in II. del, profesor Bernhard iz Prage pa jo prevaja v češčino. Pred kratkim sem podpisal tudi pogodbo z ljubljansko televizijo. Odkupili so avtorske pravice za snemanje televizijske nadaljevanke. Scenarije bo pisal Ivan Ribič. V Pionirskem listu pa izhaja UKANA kot slika-nica. Povedali so mi, da jo otroci radi prebirajo in gledajo.

Slišim, da se tudi drugače uveljavljaš, ne samo kot pisatelj UKANE?

Morda misliš na razstavo mojih kiparskih del v Mestni galeriji. Vsekakor je ta priznanje mojemu delu in vesel sem, da so si jo ogledali mnogi.

Prav tako si morda že slišal za knjigo »O boju, porazih in zmagi«, ki jo je pred kratkim izdal časopis Komunist v Ljubljani. V njej so moji eseji o raznih pojavih v naši družbi, posebno v kulturi, ki so lani izšli v tem listu. Dodal sem tudi kratko vsebino UKANE in razčlenitev osebnosti ter ustroja obeh bojujočih se strani. S tem dodatkom sem skušal pomagati vsem tistim, ki bodo razmišljali o mojem delu, o tem kaj sem hotel z njim izpovedati.

Doslej sva napisala že nekaj takih ali podobnih pogovorov. V njih sva koga pošteno ošvrknila. Tudi to pot bi bilo imenitno, če bi ti zastavil kako vprašanje, da bi z odgovorom prisilil koga k razmišljanju. Na primer, zakaj so nekateri ljudje tako hudi na vse, kar drugi napišejo, narišejo, naslikajo ali posnamejo o naši revoluciji?

Mislim, da so nekateri izmed njih zoper vsakršno uporabo revolucije kot snovi za umetniško oblikovanje predvsem iz osebnih razlogov. Med te štejem predvsem tiste, ki jih je revolucija tako ali drugače osebno prizadela, ker so bili na nasprotni strani bodisi sami, bodisi njihovi svojci. Pa tudi tiste, ki so utrpeli škodo na svojem imetju. Med nasprotnike te vrste pa štejem tudi tiste, ki sicer niso bili naši sovražniki, pa tudi prijatelji ne. Niti za eno niti za drugo niso imeli dovolj poguma. Na primer, živel je mlad, lep in močan fant v najlepših letih življenja, ki se mu ni ljubilo k partizanom. Vpoklicu v nemško vojsko ali k domobrancem se je že kako izognil. Po vojni pa je največkrat s komolčarstvom ali z drugimi nečednostmi splezal nekam proti vrhu. Zdaj je seve ljubosumen na vse, ki so se udeležili revolucije in se poleg tega ukvarjajo z umetnostjo.

Predstavlja si takega moža, ki je bil strahopeten in reva kot fant in je takšen ostal tudi kot mož v zrelih letih. Vsak opis junastev in tveganj drugih, celo naših sovražnikov, je zanj trn

v peti. Spominja ga na čase, ko bi po svojem prepričanju moral sodelovati na tej ali oni strani, pa je raje vse skupaj opazoval iz zapečka.

Tak človek se tudi nikakor ne more vživeti v miselni svet borca, ki je pripravljen tvegati in se žrtvovati. Vseeno, na kateri strani. Zanj je vse to nemo-goče in neverjetno.

Toda tudi del mladih zavrača vse, kar skušamo povedati o revoluciji?

To je brez dvoma res. Nekatere izmed njih bi lahko prištel k tisti zvrsti ljudi, ki jih učeno imenujemo tehno-krati. Ti ljudje mislijo, da je tradicija nekaj povsem nepotrebnega »azen v industriji. V junaštvu in zavestnem tveganju ne vidijo prav nobene vsebine, niti ne njunega smotra. Naša revolucija je bila boj zoper krivice v družbi, zoper socialno razlikovanje, proti potrošniški miselnosti in za tovarštvo. Tehnokrati pa so za načelo komercialne koristnosti v družbi. Kdor torej ne dela, ni potreben in ga lahko mirno odpišemo kot izrabljen stroj. Med te po njihovem mnenju spadamo tudi skoraj vsi borci, saj smo po večini že upokojenci.

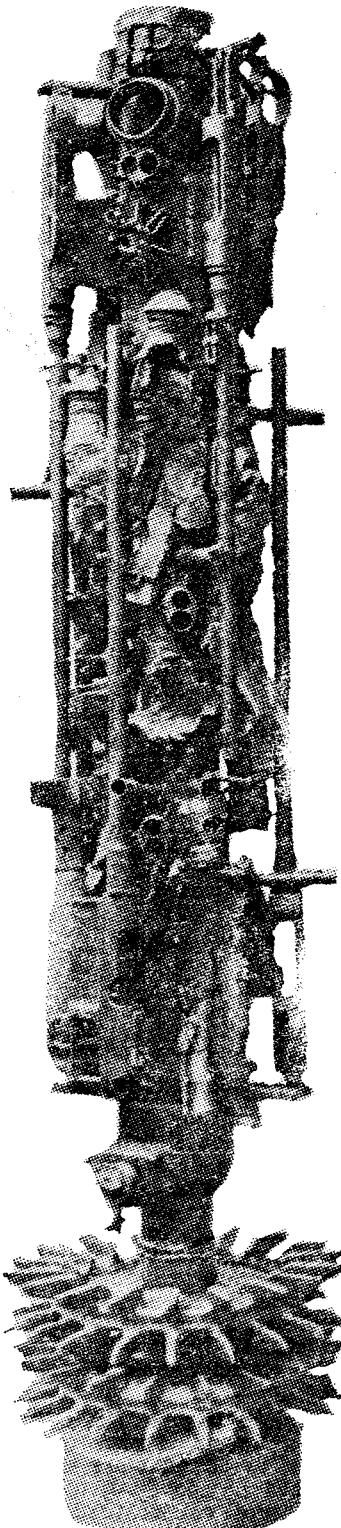
So pa tudi taki, ki zavračajo vse naše ustvarjanje s stališča, češ da to ni umetnost. Nprestano sanjarijo o nekakšnem slovenskem Tihem Donu ali Vojni in miru, o delu ki bo na mah prodrlo po vsem svetu in postalo klasično. Kaj misliš, zakaj?

Vsakdo izmed nas piše ali oblikuje za določeno skupino ljudi. Zdi se mi, da je uspel tisti, ki je uspel zbrati večjo skupino, če se tako izrazim, potrošnikov svoje umetnosti. Pri tem pa bi govoril tudi o tistih, katerih krog občudovalcev zajema nekaj sto ljudi. Kajpak se tolažijo, da bodo slavni po smrti kot je postal med drugimi tudi Prešern. Toda meni se zdi, da vsakdo oblikuje predvsem za svoj čas. Samo dela, ki sežejo s svojo vsebino čez rob sodobnosti v prihodnost, oziroma če gledaš z druge strani, v preteklost, so pomembna. Veliki duhovi so vedno znali povedati globoke resnice na preprost način, tako da jih je razumelo skoraj vse.

Toda kako naj zdaj, ko smo več ali manj še skoraj vsi sodobniki revolucije, vemo kaj bo ljudi zanimalo, ko nas več ne bo? Samo ugibamo lahko. Nazadnje pa bodo drugi ugotovili, kako smo se zmotili. Tako se je namreč zgodilo skoraj vedno. Zato raje prepustimo sodbo o tem, kaj bodo nekoč prištevati h klasikom tistim, ki bodo takrat o tem odločali.

Se ti ne zdi, ko že govoriva o tem, da ti nekateri ljudje štejejo v zlo, ker je UKANA doživela tako naklado? Oziroma, da štejejo številne bralce pisatelju v sramoto?

Razdobje, ko je bilo res temu tako, je po mojem že preteklost. Zdaj pisatelja upoštevajo tudi po številu prodanih izvodov njegove knjige, čeprav nekateri res z nekoliko kislim nasmehom. To pa predvsem zaradi tega, ker umetnost ne uživa več takšno državno, oziroma družbeno podporo ali dotacij, kot pravimo tej podpori. Zanimivo je tudi to, da je zdaj že manj važno ime pisatelja, bolj važna je kakovost dela.

Vesoljska postaja, varjeno orožje in granatni drobc, Tone Svetina 1970

Kaj pa misliš o delitvi umetnosti na ljudsko in ono za izbrance? Zakaj je prišlo do take delitve?

Predvsem zaradi tega, ker v naši družbi ni bilo in tudi še ni enotne kulturne politike. Zaradi tega se je tudi pojavila samozvana kulturniška elita. Ta je kulturo po mesarsko prerežala na dvoje in zdaj seveda podpira svojo v nasprotju s samoupravnostjo, sprejeto kot načelo v naši družbi.

Vsakdo ima pravico do hrane, zaposlitve in stanovanja, pa tudi do kulture. Nihče pa ne more sprejeti vsega, kar štejemo pod kulturo. Toda njeni dosežki naj bodo dostopni kar se da več ljudem. Le tako bodo oplajali zavest vseh.

Ne zavračam vsega, kar štejemo pod »visoko umetnost« in kar navadni zemljan ne bi mogel dojeti. V njej je tudi marsikaj dobrega. Toda zaradi nerazumljivosti pa so posebno v leposlovju te vrste velike možnosti za različne poskuse, pa tudi za navadne špekulacije.

Ze pred leti so nekateri zvonili z mrtvaškim zvoncec vsej književnosti, ki se ukvarja z revolucijo. UKANA je najbolje pokazala, kako temeljito so se zmotili. Kaj praviš k temu?

Veseli me, da sem s svojim delom pripomogel k temu za nas razveseljivemu pojavu. UKANO berejo bralci iz vseh slojev in različnih starosti, pa ne samo UKANO, ampak tudi druga podobna dela. Tudi tega sem vesel. Seveda pa morajo biti vsa ta dela dobro napisana, predvsem pa morajo biti časovno resnična.

Pač pa je odklenkalo raznim pravljicam in delom, napisanim podobno kot so nekaj pisali življenjepise svetnikov, ZAPISAL MP

BELEŽKE

NA PETROVI GORI

Ocenjevalna komisija sklada za urbanistično in prostorsko ureditev Petrove gore na Kordunu, je pred časom izbrala idejno rešitev za postavitev spomenika ljudski revoluciji na Petrovi gori. Med sedemnajstimi deli, ki so prišli na javni razpis, je žirija sklenila odkupiti idejno rešitev mladega zagrebškega arhitekta Igorja Toša. Dodelili so mu prvo nagrado v znesku 40.000 dinarjev, drugo nagrado (30.000 dinarjev) je prejel kipar Vojin Bakić, tretjo (20.000 dinarjev) pa arhitekt Stevo Lukešić. Delo Igorja Toša simbolizira veličino revolucije na Kordunu in boj njegovih prebivalcev. Spomenik bo visok petinštirideset metrov. V njem bo vgrajeno dvigalo, ki bo vozilo do terase, na kateri bo razgledna plošča. Predvidevajo, da bodo začeli z graditvijo spomladani leta 1972.

KARDELJ V NEMŠČINI

Dunajska založba Evropa Verlag je v zbirki Evropske perspektive objavila knjigo Edvarda Kardelja »Razvoj slovenskega narodnostnega vprašanja«. Delo je Edvard Kardelj objavil pred vojno pod psevdonimom Sperans. Za prevod je poskrbel Janko Messner, knjigo pa so izdali v tehničnem in organizacijskem sodelovanju z Državno založbo Slovenije.

NERETVA V MEXICU

S svečano predstavo filma Veljka Bulajića »Bitka na Neretvi«, ki je bil prikazan v veliki dvorani antropološkega muzeja v Mexicu, se je pričel ciklus jugoslovanskega sodobnega filma. Svečani predstavi je prisostvovalo veliko število predstavnikov političnega in kulturnega življenja Mexica ter člani diplomatskega zbora.

LIZ — MLADENOVO DEKLE?

Govori se, da bo Elizabeth Taylor igrala v filmu režiserja Stipe Delića »Sutjeska«. Znanja igralca, ki je bila nedolgo tega na obisku v Jugoslaviji, naj bi prevzela

vlogo partizanske zdravnice, dekleta enega izmed partizanskih komandantov na Sutjeski leta 1943. Vlogo Mladena bo igral Hardy Krüger, naš stari znanec iz »Bitke na Neretvi«.

DRAGA MAKETA

Hajrudin Krvavac je moral zaradi sklepnih prizorov filma »Walter brani Sarajevo« — eksplozije železniške kompozicije — odpotovati v ZR Nemčijo, kjer gradijo maketo vlaka in kjer namerava posneti tudi zadnje kadre filma. »Seena bo dolga kakih trideset sekund, maketo pa so gradili več kot dva in pol meseca...«, se pritožuje Hajrudin Krvavac.

Ljudski odpor, varjeno orožje in granatni drobc, Tone Svetina 1970

ZANIMIVOSTI

VEČJE MOŽNOSTI ZA KLASIČNE VOJNE

Ko je pred kratkim ameriški obrambni minister predaval v Washingtonu in odgovarjal na vprašanja poslušalcev, je izjavil, da je povsem možno ameriško posredovanje take vrste, kot ga poznamo v Vietnamu, še kje drugje.

V zvezi s vprašanjem, če so še možne klasične vojne brez uporabe jedrskega orožja, je Laird dejal:

»Sedaj smo prišli tako daleč, da sta obe strani glede jedrskega orožja približno enako močni. Zato je nevarnost pred jedrsko vojno manjša, večje pa so možnosti za konvencionalne vojne zlasti v obdobju, ko smo se s Sovjetsko zvezo v glavnem izenačili.«

KREPITEV KITAJSKEGA PODMORNISKEGA LADJEVJA

Na podlagi podatkov, objavljenih v zadnji izdaji ugledne britanske publikacije Jane's, je mogoče sklepati, da Kitajska brzkone gradi tri jedrske podmornice. Tako bo njeno podmorniško ladjevje, ki šteje 35 podmornic in ki je od vseh azijskih mornaric najmočnejše, še večje. Slišati je, da bodo te tri jedrske podmornice ohorožene z raketami. Menijo, da so jih začeli graditi leta 1969.

Kitajska ima doslej eno samo podmornico, ki jo lahko opremijo z balističnimi izstrelki. Podobna je sovjetskimi podmornicami razreda »G«, njeni izstrelki pa imajo doseg 600 km.

Vse kaže, da Kitajci še največjo pozornost posvečajo podmorniški ladjevju in majhnim hitrim ladjam. V omenjeni publikaciji je navedeno, da ima Kitajska 400 hitrih torpednih čolnov in topničark ter 10 hitrih čolnov, ohoroženih z raketami.

Kitajska ima tudi patrolne in obalne čolne, med katerimi pa je precej starih plovilnih enot. Tako na primer so nekateri čolni stari tudi že po 65 let.

Največje kitajske ladje so rušilci. So pa le štirje, kar je v primerjavi z nekaterimi drugimi azijskimi mornaricami prav malo. Tako na primer imajo Japonci 27 rušilcev in 10 podmornic, vendar se bo to število močno povečalo, zakaj do leta 1972 bo njihova mornarica dobila še pet podmornic, šest rušilcev in večje število drugih ladij. Tako se bo Japonska po številu podmornic znašla na drugem mestu pred Indonezijo, ki ima dvanajst podmornic, poleg tega pa še osem rušilcev in eno križarko. Indijska mornarica ima sicer letalonosilko, dve križarki in tri rušilce, toda le štiri podmornice.

Kar zadeva druge dežele, je treba omeniti Čankajsko, ki ima enajst rušilcev, Avstralijo z dvema letalonosilkama, sedmimi rušilci in štirimi podmornicami ter Pakistan z lahko križarko, petimi rušilci in štirimi podmornicami.

NOV AMERIŠKI IZSTRELEK

Pred nekaj dnevi je sporočilo poveljstvo ameriškega vojnega letalstva, da je uspešno končano preizkušanje novega tipa raketnega izstrelka, ki ga je moč izstreliti z bombnika in ki je opremljen z jedrsko bojno glavo. Izstrelak se imenuje SRAM, namenjen pa je za napade na kopenske cilje.

Pri razvoju tega izstrelka so naleteli na velike težave in zato so ga končali dve leti kasneje, kot so mislili. Pa tudi stroški so mnogo večji od predvidenih. Sprva so računali, da bo zadostovalo že 237 milijonov dolarjev, ko pa so napravili dokončni obračun, so ugotovili, da so zanj porabili kar 1.300 milijonov dolarjev.

Izstrelak lahko pošljejo proti cilju, ki leži pred letalom, ob strani ali za njim. Doseg izstrelka ni znan, menijo pa, da znaša 100–200 km. To orožje bodo prevažali bombniki B-52, FB-111 in novi bombniki B-1, ki jih šele pripravljajo. Izstrelak bodo pripeljali blizu cilja in ga izstrelili, preden bo letalo priletelo v cono nasprotnikove protiletalske obrambe.

Uniforma padalca naše vojske

V zadnjih dveh stoletjih, ko so skoraj vse evropske države uvedle splošno vojaško obveznost in organizirale svoje vojske kot državne ustanove, so se oblikovale tudi uniforme. Skoraj vsaka država je uvedla tradicionalne kroje in zlasti barve uniform. Znana je bila na primer angleška rdeča barva v prejšnjem stoletju, kasneje pa »kakik«, to je kavno rjava. Italijani so imeli in imajo še zdaj temno zeleno, Nemci zeleno-sivo itd.

Naša vojska je podedovala sivo olivno barvo uniforme od bivše jugoslovanske vojske, ta pa od stare srbske. Ne moremo biti nezadovoljni, ta barva je lepa in varuje vojaka pred preveliko opazljivostjo skoraj na vsem jugoslovanskem ozemlju. Zdaj bi celo rekli, da je taka barva modna. Tudi mnogi civilisti jo imajo radi, kar lahko vidimo na

Obrambna vzgoja

Naše uniforme

barvah njihovih oblek.

Tudi naša vojska je po vojni že večkrat spremenila kroj uniform. Najbrž jih bo morala še posodobiti, toda vse kaže, da bo siva olivna barva ostala še nadalje. Izjema so mornarji in letalci. Mornarji imajo uniforme, ki so več ali manj enake v vseh državah, letalci pa jekleno modre, tudi podobne uniformam v mnogih letalskih enotah raznih držav.

Uniforma enot teritorialne obrambe v Subotici

Uniforma enot teritorialne obrambe v Bosni in Hercegovini

Toda v zadnjih letih so se pojavile enote teritorialne obrambe. Uniforme jim odreja republike, zato je možna večja raznolikost, pač v skladu z življenjsko ravni, navadami, modo in možnostmi, pa tudi z značilno barvo pokrajine.

Za štiri divizije dezertirjev

Beseda dezertir izhaja iz francoščine, ki ima v svojem besednjaku za našo puščavo besedo »le desert«. Pred pojmom puščava pa si predstavljamo peščeno ravan nekje v Afriki ali Aziji. Toda puščava je prvotno pomenila neobljuden kraj, lahko tudi gozdnat ali hribovit. Tudi pri nas v Sloveniji imamo več krajev, ki se imenujejo Puščava. Ko so vojaki, ki so se naveličali bojevanja, ušli iz svojih enot, so se zatekli v take neobljudene kraje, kjer so se skrivali pred preganjalci. Vsaka vojska je namreč take begunce skušala na lep ali grd način spraviti nazaj v enote ter tako v njih povečati število borcev. Poleg tega pa so se dezertirji velikokrat ukvarjali z razbojništvom in so zato pomenili hudo nevarnost za red in mir v zaledju. Pogosto pa so prav dezertirji sprožili hude upore zoper družbeni red kake dežele.

Vsekakor pa množično dezertiranje iz vojske pomeni, da je vojaštvo nezadovoljno z razmerami v državi ali s cilji vojne. To velja tudi za sodobno ameriško vojsko, kjer služijo mnogi, ki obsojajo vladno politiko, posebno vietnamsko.

Zanimivi so podatki o številu teh dezertirjev in o odstotkih dezertirjev med vojaki v različnih razdobjih. V zadnjih desetih mesecih, od 1. junija lani do 1. maja letos je dezertiralo 68.499 vojaških oseb. To je približno štiri in pol divizije.

Že leta 1968 je pogostnost dezertiranja v ameriški vojski dosegla pogostnost med korejsko vojno. To je 22,5 dezertirjev na 1000 vojakov. Leta 1944, med II. svetovno vojno, je bilo 63 dezertirjev na 1000 vojakov.

Zanimivo je tudi, da so se izgube ameriške vojske v Vietnamu precej

zmanjšale zaradi postopnega umikanja. Toda število dezertirjev kljub temu narašča. Večino dezertirjev sicer vojaška policija znova pripelje v enoto, nekateri pa se sami vrnejo. Večina se jih zagovarja, da so se imeli namen vrniti. Težko je dokazati nasprotno, zato večina dezertirjev dobi samo simbolično kazen.

Madžarske enote pri nas

Dne 15. avgusta je bil v Slavonskem Drenovcu ustanovljen madžarski partizanski bataljon, ki je dobil ime po madžarskem revolucionarnem pesniku iz srede prejšnjega stoletja Šandorju Petöfiju. Ob ustanovitvi je bilo v njem le 80 borcev. Komandant je bil Ferenc Kis, politični komisar pa Karoly Geri. Leto dni kasneje je bilo v bataljonu že 180 borcev. Poleg peterokrake zvezde so borci tega bataljona nosili še madžarsko zastavo, tudi poveljevali so v madžarskem jeziku. Prav tako je potekal tudi vojaški in politični pouk v tem jeziku.

Sprva je bil madžarski bataljon vključen v Podravske partizanske enote, kasneje pa v Daruvarskega. Nato so ga dodali 16. mladinski brigadi »Joža Vlahovič« in z njo vred v 28. divizijo. Konec decembra 1944 so ga skupaj s tremi bataljoni, v katerih so bili borci madžarske narodnosti, poslali v Bačko.

Tam je bila nato ustanovljena madžarska brigada »Šandor Petöfi«, ki je dobila zaporedno številko 15 in so jo kot tako vključili v 6. vojvodinsko divizijo.

Razen v omenjenih enotah je bilo tudi precej borcev madžarske narodnosti v drugih enotah naše vojske. Konec 1944 in v začetku 1945 jih je bilo v naši vojski kakih 14.000.

Seveda je udeležbo Madžarov v naši vojski omogočala pravilna in internacionalistična politika KP Jugoslavije. Značilno je tudi, da je bilo med članji AVNOJ pet Madžarov, v ustavodajni skupščini pa 8 poslancev-Madžarov. Še pred dokončno osvoboditvijo vse naše države je izšlo na osvobojenem ozemlju približno 45.000 raznih brošur, knjig in časopisnih izdaj v madžarskem jeziku.

MIHAJLO GEORGIJEVSKI

in ljudska zaščita

Nove letne uniforme enot teritorialne obrambe v Sloveniji

Predsedstvo SFRJ in narodna obramba

Predsedstvo SFRJ sestavljajo predsednik in 22 članov. Vsako republiko zastopajo trije člani, avtonomno pokrajino pa dva člana.

Člani predsedstva SFRJ so izkušeni in ugledni možje, revolucionarji; izmed 22 članov jih je kar 17 udeležencev narodnoosvobodilne vojne od leta 1941, tako da so nosilci partizanske spomence leta 1941. Pet članov ima naslov člana AVNOJ. Doslej je imelo 15 sedanjih članov pomembne funkcije v republiških oz. pokrajinskih skupščinah, 11 pa v zveznih ustanovah. Tudi njihova šolska izobrazba je poroštvo, da bodo hkrati s svojimi revolucionarnimi in državniškimi izkušnjami uspešno opravljali svoje naloge. Tako ima šest članov visoko politično šolo, pet diplomirane pravne fakultete, dva sta diplomirala na ekonomski fakulteti, dva na filozofski fakulteti, dva sta študirala na medicinski fakulteti, po eden je inženir, absolvent višje ekonomske šole, učiteljica in trgovske akademije.

Predsedstvo SFRJ je bilo ustanovljeno na podlagi XXXVI. ustavnega dopolnila (amandmaja). Predsedstvo je tudi vrhovni organ oboroženih sil Jugoslavije. Zato je pristojno, da potrjuje temeljne načrte za obrambo domovine; dalje da daje smernice za pripravo in mobilizacijo vseh virov in moči države, ki jih je treba uporabiti za obrambo; ugotavlja, kdaj grozi neposredna vojna nevarnost itd.

Predsedstvo SFRJ kot takšno se seveda povrh vseh svojih nalog ne bo moglo še posebej na drobno ukvarjati z nalogami narodne obrambe. Zato omejeno ustavno dopolnilo omogoča, da predsedstvo ustanovi odbor ter prenese

nanj nekatere naloge poveljstva in vodstva JLA.

Ta odbor je telo, ki je neposredno odgovorno predsedstvu SFRJ in ki je njegova dejavnost povezana s predsedstvom. Sestavljajo ga trije člani. Eden je določen z omenjenim ustavnim dopolnilom, namreč zvezni sekretar za narodno obrambo; ta je hkrati tudi predsednik odbora. Dva člana pa imenuje predsedstvo SFRJ.

Delovanje odbora poteka po odlokih, smernicah in navodilih ter drugih aktih s področja narodne obrambe, ki jih odreja predsedstvo SFRJ. Ustavno dopolnilo tudi omogoča, da se odbor lahko številčno pomnoži, in sicer med vojno, ko se utegne tudi razviti v izvršilno telo vrhovnega poveljstva.

Povrh teh organov imata svoje pristojnosti na področju narodne obrambe tudi predsednik predsedstva SFRJ in svet za narodno obrambo. Predsednik predsedstva SFRJ ima v imenu predsedstva po zveznih zakonih in ustavi SFRJ poveljstvo nad oboroženimi silami. Predsednik s svojo dejavnostjo tudi zastopa državo v imenu predsedstva. Med vojno, ko bi se predsedstvo ne moglo zbrati na sejo, bi predsednik verjetno imel širša pooblastila, kar bo nedvomno še posebej predpisano.

Po 20. odstavku XXXVI. ustavnega dopolnila predsedstvo SFRJ lahko tudi sestavi svet za narodno obrambo. Sestava, organizacija in delovno področje tega sveta bodo posebej predpisani. Temu posvetovalnemu organu predsedstva posvečajo veliko pozornost. Pričakujejo, da bodo v svetu določena mesta dobili starešine na službi v JLA, in sicer kot izvedenci za vprašanja narodne obrambe.

Po ustavnih dopolnilih ima predsedstvo SFRJ na področju narodne obrambe naslednje pravice in dolžnosti:

namešča, odreja napredovanja in razrešuje generale in admirale, kakor tudi druge vojaške starešine, kot predpisuje zvezni zakon;

med vojno ali ob neposredni vojni nevarnosti izdaja uredbe z zakonsko veljavo o zadevah, ki so v pristojnosti zvezne skupščine;

uresničuje vse pravice in dolžnosti, ki so dane predsedniku republike Jugoslavije, in sicer predsednikove dolžnosti ter obveznosti kot vrhovnega poveljnika oboroženih sil SFRJ; Poveljuje in vodi oborožene sile SFRJ ter določa temeljne načrte in priprave za obrambo države; namešča, odreja napredovanja in razrešuje generale, admirale in druge vojaške starešine, kar določa zvezni zakon; imenuje odbor za vojaške zadeve in nanj prenaša določene naloge poveljstva oboroženih sil; prenaša del poveljniških in vodstvenih nalog JLA na zveznega sekretarja za narodno obrambo; predseduje svetu za narodno obrambo.

MIHAJLO GEORGLJEVSKI

Partizanska bolnišnica BK-1

Piše: MAKS ZADNIK

Sprejemanje in zdravljenje bolnikov in ranjencev

Težave s sprejemanjem, prenašanjem, zdravljenjem in varovanjem bolnikov in ranjencev v skritih partizanskih bolnišnicah, so bile že večkrat opisane, zato so splošno znane. Vendar moramo poudariti, da je imela bolnišnica pod Boko dokaj svojstven položaj, ker je delovala Nemcem in fašistom dobesedno »pred nosom«. Neposredna bližina sovražnika, tesen prostor in brezpotje so vse že znane težave znatno povečali. Le izredni zvestobj Bečanov in prebivalcev sosednjih vasi, njihovi požrtvovalnosti in dobri organizaciji se je treba zahvaliti, da je bila bolnišnica ustanovljena in je tako dolgo in uspešno opravljala svojo človekoljubno vlogo.

Bolnišnica je imela dve točki za sprejemanje bolnikov in ranjencev, in sicer na Beki pri Sancinovi in na Kostevcu pri Urbanu (Vilko Kočevar). Aktivisti in borci ter prebivalci so sprejete pacijente ponoči prenašali na Boko. Od tu pa so jih smeli nositi v približno 2000 m oddaljeno bolnišnico le tisti, ki jim je bila zaupana oskrba bolnišnice.

V približno 8 mesecih delovanja je bolnišnica sprejela na zdravljenje približno 35-50 oskrbovancev. (Zal njihov seznam ni ohranjen). Med njimi so bili politični aktivisti, kurirji, terenski delavci, borci komande mesta Koper, Istrskega odreda, vojske državne varnosti in zaradi srbečice in drugih boleznih oboleli prebivalci okoliških vasi.

Po pripovedovanju prebivalcev Beke, nabavljala zdravil Mirka Peterosa in ranjenca Slavka Zupančiča je mogoče sklepati, da se je med prvimi zdravil v bolnišnici Tržačan »Iakome« ali »Gjakome«, ki so mu bile premrzne noge.

Nekaj dni kasneje so prinesli člana VDV Darka (Dušana Muniha, narodnega heroja) ki je bil hudo ranjen po nogah in trebuhu in je ostal pri Sancinovi v bunkerju dokler ni ozdravel. Izmed borcev Istrskega odreda so se pod Boko zdravili naslednji: 1. Slavko Zupančič, doma iz Materije, hudo ranjen skozi nogo 8/8-1944 pri Trseku v Istri; 2. Bruno Bizjak, rojen v Trstu, živel v Prešnici, komandir čete, hudo ranjen v roko in ramo 17/8 1944 pri Bertokih; 3. Franc Sedlar, doma iz Črnomlja, ranjen 14/8-1944 v levo stopalo na Trseku; 4. Lojze Lenič, doma iz Malkovca pri Mokronogu, hudo ranjen v prsi; 14/8-1944 na Trseku; 5. Mirko Kovačič, doma iz Vremske doline, zbolel 7/7-1944 za vnetjem dlesni (škorbutom). Iz komande mesta Koper so bili v bolnišnici: 1. Jakov Jakomin (drugi podatki niso znani); 2. Janiko Ražem, doma iz Nasirca, hudo ranjen v trebuh in v ramo 23/6-1944 na Vršicu pri Truškah v Istri; 3. Ivan Balčič, doma iz Skofij pri Kopru, ranjen 19/7-1944 v pazduho in ramo. V bolnišnici so se zdravili še naslednji pacienti: 1. Josip Grzančič, rojen 2/9-1909 v Trstu, aktivist Rdečega križa pri 3. rajonu v Trstu, ranjen 24/7-1944 v desno nogo (kompliciran zlom). Izmed članov Vojske državne varnosti so zabele-

ženi: 1. Stanko Gruden, brat narodnega heroja Alberta Grudna — Bliska in 2. Grk (drugi podatki niso znani ter že omenjeni Dušan Murih — Darko. Po pripovedovanju prebivalcev Beke so se v bolnišnici zdravili naslednji aktivisti: 1. Ivan Cah — Iskra, član okrožnega odbora OF za Istro; 2. Katja Vehar — Jura; 3. Planinka; 4. Fini (francoska Korošec); 5. Mirko z Notranjske, ki je bil hudo ranjen skozi trebuh. Podatki za borce Istrskega odreda in komande mesta Koper so iz seznama ranjencev. Ostali podatki so napisani po pripovedovanju Slavka Zupančiča, Antona Sancina in drugih prebivalcev Beke.

Nekatere lažje ranjence ali obolele so le pregledali, jim očistili rane, dali zdravila in jih odpustili v domačo oskrbo. Tako so postopali zlasti z domačini, obolelimi za srbečico, skorbutom ipd.

V bolnišnici sta bila kot zdravnik ljubljanska študenta medicine Miklavž Kozak in Ivan Matko, ki je prihajal le občasno. Prav tako je občasno prihajal, če so ga poklicali, dr. Josip Rapotec iz Kozine. Nekaj-

Pokojni dr. Miklavž Kozak, ki je kot medicinec deloval v partizanski bolnišnici BK-1.

krat je prišel tudi italijanski zdravnik iz Doline, prišel pa je tudi dr. Adolf Chinchela iz Trsta, ko je bilo treba opraviti komplicirane operacije. Stalni bolničarki sta bili: Mimica Ražem iz Nasirca in Kristina Plešnar-Tamara iz Podgorja. Občasno sta pomagali tudi Dragica in Darinka Sancin iz Doline pri Trstu. Sanitetni intendant in farmacevt je bil Mirko Peteros, ki je nabavljala zdravila v Trstu.

Največkrat so operirali brez anestezije

Nekatere hudo ranjene borce so v bolnišnici tudi operirali. Operacije so opravili z zelo pomanjkljivo opremo in instrumenti, največkrat je šlo brez anestezije, navzlic vsemu pa je večina operacij dobro uspela. Janko Ražem je bil štirikrat operiran. Zadnjo, najhujšo operacijo je opravil dr. Rapotec, ki so ga poklicali iz Kozine zlasti tedaj, ko je bilo treba pacienta anestezirati. Večina drugih operacij je opravil M. Kozak kar sam in brez anestezije, le včasih mu je pomagal Matko. Med operacijo, ki je potekala brez anestezije, so bolničarke ali drugi pacienti operiranca držali. Tako je Kozak operiral Lojzeta Leniča in mu izvelkel iz hrbtnega dela trupa 6 izstrelkov iz brzostrelke — kal. 9 mm. Eden je bil tik nad pljuči in je bilo nevarno, da pade v prsno votlino, vendar ga je Kozak uspel spretno odstraniti.

Slavko Zupančič, ki se je zdravil v bolnišnici od 10. 8. 1944 do 5. 9. 1944, se spominja, da sta Kozak in Matko okoli 20. avgusta 1944 operirala Bruna Bizjaka. Izpod ključnice sta mu izrezala velik kos pločevine in lesa, drobce nemške ročne bombe. Med operacijo sta ga držala za roko on in Stanko Gruden. Tudi njega (Zupančiča) sta operirala Matko in Kozak. Najprej sta ga polegla na mizo in mu dvignila noge. Za roke pa sta ga držala Bizjak in Gruden. Približno tako so operirali tudi druge ranjence.

(Nadaljevanje prihodnjic)

Mimica Ražem iz Nasirca je bila v bolnišnici BK-1 bolničarka.

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO PODJETJE

Ljubljana, Titova—Likozarjeva—Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine
- Izdeluje enobarvne in večbarvne kličje v najmodernejši tehniki
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnice in plastificirnice
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- ilustrirano revijo »TOVARIŠ«
- štirinajstdnevnik »NAŠI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«

BELEŽKE S POHODA „PO POTEH SLOVENSKE DELEGACIJE
NA II. ZASEDANJE AVNOJ“

Od Črnomlja do Plitvic

Naravnost z velikega zborovanja na dan vstaje slovenskega naroda na Lokvah pri Črnomlju — potem, ko nam je komisar republiškega štaba za splošni ljudski odpor Albert Jakopič-Kajtimir izročil zastavo — smo se odpravili na pot. Že dan pred proslavo, pa tudi na sam slavnostni dan, je bilo naše zbirališče pred spomenikom Franca Rozmana-Staneta. Drug za drugim smo prihajali. Mladinec v rjavih hlačah in rumenorjavi srjaci z znakom organizatorice pohoda Zveze mladine Slovenije na levem rokavu nas je usmerjal do bližnjega senika Grahkove domačije. Tam smo se preoblačili in ob določeni uri razvrščeni odšli na prireditveni prostor osrednje proslave. Tako smo udeleženci pohoda »Po poteh slovenske delegacije na II. zasedanje AVNOJ« del popoldneva preživeli med udeleženci proslave. Razdeljevali smo jim prvo številko brigadnega biltena (skupno je med pohodom izšlo pet števil), spominske razglednice slovenske mladinske brigade AVNOJ-71, nekateri pa so prosili ugledne predstavnike družbeno-političnih organizacij, revolucionarje in borce, da se jim podpišejo v dnevnik pohoda. Popoldne se je prvič sestel tudi štab brigade. Komandant Robert Bobanec pa je razdelil delo v brigadi. Med drugim je imenoval komandirje in komisarje čet. Kmalu zatem nas je obiskal tudi predsednik CK ZKS Franc Popit, se zanimal za pot, pozdravil pobudo o ustanovitvi aktivna ZK SMB AVNOJ-71 in nam zaželel srečno. Po sončnem zahodu in topli večerji smo se prepustili mirovanju v šotorih v Vinici ob Kolpi in razmišljali o poti, ki je bila pred nami.

»Tovarišice in tovariši, posebno toplo pozdravljam našega Janka (podpolkovnik Janko Gregorič, ki je bil na zgodovinskem pohodu komandir zaščitne skupine) in pripadnike JLA, ki so med nami...!« je na prvem zboru vse skupaj pozdravil komandant pohoda Robert Bobanec, sicer predsednik komisije za splošni ljudski odpor pri republiški konferenci ZMS.

Prvo živo pričo pohoda slovenskih delegatov pred osemindvajsetimi leti smo srečali že prvi dan pohoda ob Kolpi, pri Zagorjevem mlinu pod vasjo Damelj. Zdaj štirinšestdesetletni Franc Šabelj nas je prepeljal s čolnom prek Kolpe — prav tam, kjer je prevažal nekoč delegate, ki so odšli na zgodovinsko zasedanje v Jajce. Seveda je na storil v povsem drugačnih okoliščinah kot tedaj, ko so še regljale strojnice in pokale puške. Namesto tega se je zdaj razlegel naš prešeren smeh in pesem, ki je odmevala daleč nad bregovi Kolpe.

Naša naslednja postaja je bilo središče Like Ogulin. Tam smo doživeli prijetno presenečenje. Pričakali so nas: udeleženca zgodovinskega zasedanja general Jaka Avšič ter Josip Rus in predsednik slovenske mladine Živko Pregl. Čeprav smo hodili ves dan in so nam noge že odpovedovale pokorščino, smo

zvečer napeto prisluhnili generalu Jaki Avšiču in Josipu Rusu, ki sta obujala spomine na čas, ko so postavljali temelje nove Jugoslavije.

Približno petindvajset kilometrov pred Bihaćem, prizoriščem prvega zasedanja AVNOJ, leži ena izmed uporniških in mučeniških vasi — Ličko Petrovo selo. Kraj so ustaši skoraj zravnali z zemljo in sledovi takratnih strahot so vidni še danes. Najbolj nas je pretresel pogled na veliko marmornato ploščo, na kateri je vklesanih 1.265 imen umorjenih, med njimi tudi 300 otrok in pogled na še vedno ukrivljen križ zvonika, na katerega so zverinski morilci obešali otroke.

Dušan Kulovec, tabornik iz Ljubljane, se srečanja s tem krajem groze takole spominja:

»Že sam pogled na vrsto imen zverinsko umorjenih iz Liškega Petrovega sela je name naredil nepopisno pretresljiv vtis. Še bolj pa besede, ki nam jih je povedala mati padlega narodnega heroja Nikole Bubale. Pripovedovala nam je, kako so ustaši leta 1941 obešali otroke na zvonik in kako so morili druge vaščane. V tistem trenutku, ko smo stali pred spomenikom, nismo vedeli, kam naj se obrnemo, da bi skri-li solze v oči in trepetajoče ustnice. Ne morem verjeti, da so se dogajale takšne stvari. Poznam naša slovenska grobišča talcev v Dragi, Gramozni jami, na Frankolovem — toda za to, kar se je dogajalo v Liškem Petrovem selu, nimam besed. Še danes, ko to premišlujem, svojih vtisov ne morem in ne morem razporediti.«

Hudo nam je, ko se spominjamo vseh teh grozodejstev in prav tako nam je hudo, ko vidimo, kako starji ljudje danes težko živijo. Sami, zakaj njihove otroke, može ali matere je vzela vojna. Zdaj se prebijajo skozi življenje kot vedo in znajo. Na primer v Plitviškem Ljeskovcu živi stric Ilija. Star možakar, čeprav klen, ki ga leta neusmiljeno težijo. Ostal je sam z ženo, sinovi so padli. Dva sta pokopana dober kilometer in pol od hiše, za tretjega pa ne vedo, kje je njegov grob. Zdravje, na katerem je vojna zapustila neizbrisne sledove, jima ne dopušča niti tega, da bi skrbela in negovala grob. Ko smo brigadirji za to zvedeli, smo brez besed zgrabili za lopate in krampe, vzeli s seboj sekire ter žago in odšli v gozd, kjer sta pokopana oba sinova. Dve zaraščeni gomili, ki ju je prekrivala praprotna trava, pa križ. V slabi uri smo grobova očistili in uredili. Obnovili smo napise in na očiščeno gomilo položili iz smrečja spleteno venca. Mislim, da smo s tem svojo mladinsko dolžnost — dolžnost brigadirjev brigade AVNOJ-71 — dostojno izpolnili. S to zavestjo smo se tudi vrnili v tabor.

Tekst: STANE ŠKRABAR ML.
Fotografije: MARJAN GARBAJS

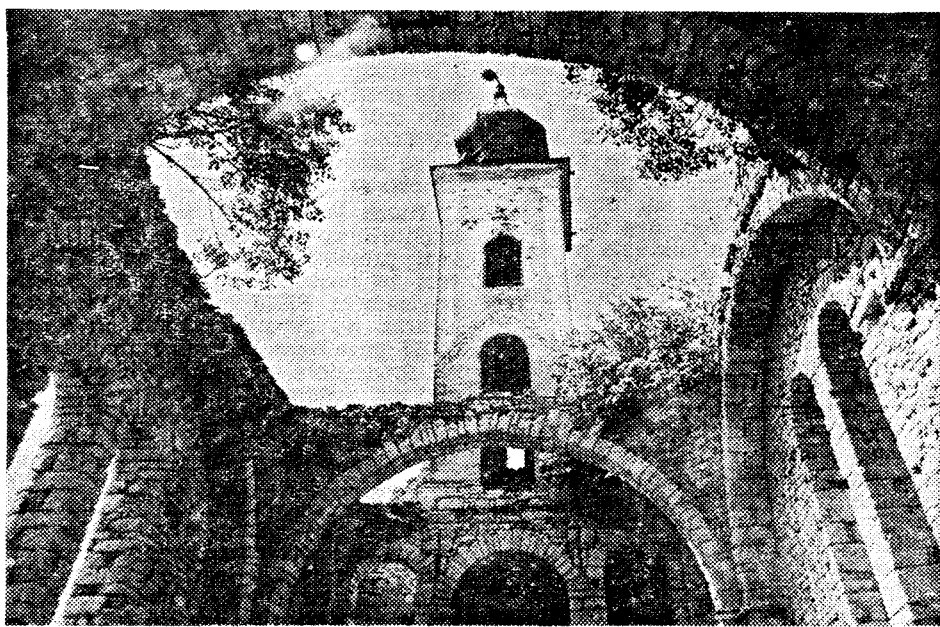
(Konec prihodnjič)

2. Zavzeto smo prisluhnili udeležencema zgodovinskega zasedanja generalu Jaki Avšiču in Josipu Rusu, ki sta nas pričakala v taboru pri Ogulinu.

3. V znoju so se kovala trdna prijateljstva

4. Pogled na morilski zvonik v Liškem Petrovem selu

5. Prihod v Plitvički Ljeskovac smo brž izkoristili za pranje.

1. Pod vasjo Damelj smo na Zagorjev mlin pritrčili spominsko ploščo, ki so jo v svoje varstvo sprejeli viniški pionirji. Ob tej priložnosti je zbranim spregovoril podpolkovnik Janko Gregorič in obudil nekaj spominov na vojne dni.

To je odlomek iz knjižnega dela »Najdaljši dan«, ki ga je napisal Robert Ryan. Izšlo je pred kratkim pri založbi »Borec«. Knjiga ima 260 strani. Opremljena je z več zemljevidi in številnimi slikami. — Vezana v celo platno stane 80,00 dinarjev. Dobite jo na obročno plačevanje pri založbi »Borec«, na razpolago pa je tudi v vseh knjigarnah.

NAJDALJŠI DAN

ROBERT RYAN

Dolge, gugajoče se vrste jurišno desantnih čolnov so zdaj le še dober kilometer pred obrežjem Utah in Omaha. Za tritisoč Amerikancev prvega vala je do ure H samo še petnajst minut.

Čolni puščajo za seboj dolge bele brazde in se z oglušujočim truščem vztrajno bližajo kopnemu. Vojake v njih zalivajo valovi; če se hočejo sporazumevati v hrupu dieslovih motorjev, morajo kričati na ves glas. Nad glavami jim kot velik jeklen dežnik šeleste ladijske granate. Z obale prihaja zamolklo grmenje bombnih preprog, ki jih stresajo zavezniška letala. Toda topovi Atlantskega zidu začuda še zmerom molče. Čete že vidijo pred seboj tenko črto obrežja in se čudijo molku sovražnikovega orožja. Morda bo pa navsezadnje potekalo vse skupaj precej mirneje kot so računali? V velike štirikotne zapornice na desantnih čolnih bijejo valovi; po vsakem valu butne na krov ledeno mrzla, penasto zelena voda. V teh čolnih ni junakov — v njih so le premraženi, bedni in zaskrbljeni možje, tako nagneten in založeni z opremo, da še bruhati nimajo kam — razen drug po drugem. Dopisnik Newsweeka Kenneth Crawford, ki je v prvem valu za obrežje Utah, opazuje mladega vojaka 4. divizije, ki pokrit z lastnimi izmečki stresa glavo od skrajne bede in gnusobe. »Tisti hip Higgins (= konstruktor desantnih čolnov) res ne more biti ponosen na tale prekleti splav,« zamrmra Crawford ob tem prizoru.

Toda večina jih sploh nima časa pomisliti na svoje tegobe — saj jim gre za glavo. Brž ko so odrinili od matičnih ladij, je v mnoge čolne začela vdirati voda. Vojaki sprva niso posvečali temu nobene pozornosti; pač težava več! Poročnik George Kerchner iz jurišne enote opazuje, kako voda počasi leze v njegov čoln, in ugiblje, ali ni to vseeno nevarno. Rekli so mu bili sicer, da se desantni čoln sploh ne more potopiti. A naenkrat ujame po radio klic na pomoč: »Tu LCA 860! ... LCA 860! ... Tonemo! ... Tonemo!« — Takoj zatem obupen klic:

»Moj bog, že gremo na dno!«

Kerchnerja in njegove može zajame panika.

Za Kerchnerjevim čolnom pluje čoln narednika Regisa McCloskeya. Tudi tu imajo težave. Že dobro uro se bore za

golo življenje. Njihov čoln nosi razstrelivo za naskok na Pointe de Hoc in še vso prtljago jurišnikov. Čoln je tako poln vode, da McCloskey sploh ne dvomi, da se bo zagotovo potopil. Preostaja zadnje upanje: zmanjšati tovor. McCloskey ukaže, naj zmečejo vso manj potrebno opremo v morje. Čez ograjo lete paketi s suho hrano, rezervna obleka in zajetni nahrbtniki. Da, ti še posebno! V enem izmed njih je tudi 1200 dolarjev, ki jih je prikockal vojak Chuck Vella; v drugem je zobna proteza narednika Charlesa Fredericka...

Desantni čolni tonejo tako pred Omaha kakor pred Utahom. Pred Omaha se jih je potopilo deset, pred Utahom sedem. Brodolomce pobirajo rešilni čolni, ki sledijo jurišnemu valu; a mnoge čakajo še dolge ure boja z valovi, preden bodo rešeni. Nekateri težka oprema že vleče v globino. Nihče se ne menja za njihove obupne krike. Zagrinja jih zeleni mrak, tukaj, tik pred kopnim, še preden so prvič sprožili puško.

Invazija postaja osebni boj vsakega udeleženca. Pred obrežjem Utah se eden izmed kontrolnih čolnov vpricho vseh nadomna vzpne iz vode in razleti. Čez nekaj sekund se na površini prikažejo preživeli, ki se obupno oklepajo ladijskih razbitin. Takoj zatem nova eksplozija! Moštvo desantne barkase, ki je hotela izkrcati štiri amfibijske tanke, je spustilo rampo točno na skrito morskino. Prednji del barkase je šinil kvišku, eden izmed tankov je poskočil dobrih trideset metrov v zrak, čofnil v vodo in potonil. Narednik Orris Johnson s sosednje barkase z grozo opazuje ta prizor; v tem tanku je tudi njegov dobri prijatelj Don Neill.

Vojaki pred obrežjem Utah gledajo plavajoča trupla in poslušajo krike utaplajočih se tovarišev. Poročniku obalne straže Francisu X. Rileyu, štiriindvajsetletnemu poveljniku pehotnega desantnega čolna, parajo dušo obupni klici napol ponorelih ranjencev. A pomagati jim ne more. Kajti zapoved se glasi: izkrcati čete točno ob določenem času, ne glede na žrtve.

Riley se trudi, da ne bi slišal vpitja nesrečnikov, in pluje dalje. Drugega mu tudi ne preostaja, saj za njim že prihaja nov val ladij. Tudi čoln, ki vozi četo 8. pehotnega polka 4. divi-

zije, si krči pot med plavajočimi trupli; na krovu nekdo ves siv v obraz mrmra: »Blagor jim — tem se vsaj nič več ne obrača želodec.«

Pogled na plavajoča trupla, utrujenost zaradi dolge plovbe in zdaj še zlovesča bližina ravnih peščin obrežja Utah, vse to je zbudilo vojake iz otipelosti.

Desetar Lee Carson, star komaj 20 let, na ves glas preklinja Hitlerja in Mussolinija, češ da sta ga samo onadva zvelkala v to kašo. Tovariši ga strme poslušajo; nihče ne pomni, da bi fant kdajkoli poprej tako klel. Vojaki vedno znova živčno pregledujejo orožje. Kar naenkrat so vsi začeli tako hlepiti po strelivu, da polkovnik Eugene Caffey v svojem čolnu zaman moleduje, naj mu kdo odstopi vsaj en šaržer za brzostrelko. Caffey bi se moral izkrcati šele s tistim valom ob devetih, a se je skrivaj pomešal med 8. pehotni polk v upanju, da bo tako ujel svojo veteransko 1. inženirsko brigado. Zato je brez opreme. A čeprav imajo vojaki v čolnu streliva več kot dovolj, bi vsakdo rajši glavo dal kakor odstopil polkovniku šaržer nabojev. Končno se Caffeyu posreči zbrati za en šaržer streliva tako da si pri osmih vojaki izprosi po eno patrono.

V vodah pred obrežjem Omaha se dogaja prava katastrofa. Skoraj polovico amfibijskih tankov, ki naj bi pomagali pehoti pri prvem naskoku, je pogoltnilo morje. Po načrtu naj bi štiri do pet kilometrov pred kopnim spustili v vodo štiriinšestdeset amfibij. Te bi potem same plule k obali. Dvaintrideset naj bi jih krenilo na sektorje »Lisica-Rdeček«, ki pripadajo 1. diviziji. Desantne barkase so v redu pripeljale teh dvaintrideset tankov na določeni kraj in spustile rampe. V razburkano vodo je zdrknilo devetindvajset amfibij. Podobne predpotopnim pošastim, obdane z velikimi platenimi baloni, ki naj bi jih obdržali na vodi, bredejo valove. Tedaj pa nenadoma tragedija! Udarci valov trgajo balone, vezi popuščajo in stroje zaliva voda. Sedemindvajset tankov se začne drug za drugim potapljati. Iz odprtih na kupolah lezejo tankisti in skačejo v morje. Nekaterim se je posrečilo celo napihni rešilne pasove. Toda mnogo jih v svojih jeklenih krstah izginja v globino.

Le dva tanka, vsa preračunana od zadetkov in že napol zalita z vodo, še naprej rineta k obali. Trije so ostali na desantni ladiji. Njihova moštva imajo pač srečo. Pokvarili so se škripci na rampi in tako so še vedno na krovu. Nadaljnjih dvaintrideset tankov, namenjenih na sektor 29. divizije, se je rešilo. Poveljujoči oficirji desantnih barkas so modro sklenili pripeljati tanke prav do obale. Izguba tankov 1. divizije pa bo že v naslednjih minutah stala zavezniške več sto padlih.

Desantna jurišna pehota se je medtem približala obali na tri kilometre. Vojaki že vidijo v vodi prve mrličke. Plima jih počasi nosi proti kopnemu, kakor da še mrtvi žele sodelovati s svojimi živimi tovariši. Tu in tam se med njimi pokaže iz vode glava preživelega

ranjenca, ki obupno kliče na pomoč. Potem glava spet potone. Narednik Regis McCloskey, čigar ladja se zdaj spet varno drži na površju, si ob pogledu na te nesrečnike grize ustnice, vedoč, da jim ne more pomagati. Za nobeno ceno ne sme ustaviti čolna. Zato odvrta pogled, ko pluje mimo; potem se skloni čez rob in bruh. Tudi kapetan Robert Cunningham zagleda utopljenca. Krmar nagonsko okrene čoln k ljudem v vodi. Toda že jim hitri motorni čoln preseka pot in po zvočniku se zaslišijo neizprosne besede: »Niste reševalci! Naprej, naprej!« Narednik Noel Dube v sosednjem čolnu na glas moli kesanje.

Medtem ko se tanke, zibajoče se vrste desantnih čolnov bližajo obali, čedalje bolj narašča smrtonosna godba bombnih eksplozij. Dober kilometer pred obalo se pridružijo še desantne ladje: nad glavami vojakov zasika na tisoče svetlinih raket. Cetam, ki opazujejo ta ognjemet, se zdi, da tako silovitega ognja ne bo preživel noben Nemec v obalnih utrdbah. Obala je zavita v dim, iz goreče trave se dvigajo meglice in počasi preprežajo peščine. A nemško orožje še vedno molči. Čolni napredujejo. V razpenjenih valovih se naenkrat prikaže smrtonosni pragozd jeklenih in betonskih ovir. Štrle od vsepovsod, povezano z bodečo žico in z minami. Da, zares so tako goreče in grde, kakor so jih opisovali. Toda zadaj, na obali, se nič ne giblje. Čolni prihajajo bliže in bliže... 500 metrov... 450 metrov... Še vedno nič. Jurišni desantni čolni hite skozi dvometrske valove. Eksplozije ladijskih granat na obali poenjujejo, ogenj se seli dalje v notranjost. Prvi čolni imajo le še štiristo metrov do obrežja. Tedaj pa — naenkrat zagrmijo nemške strojnice — tiste strojnice, o katerih so vsi mislili, da bodo po tej ognjeni toči granat za vedno utihnile.

Škreb strojnih krogel, ki uharjajo po jeklenih zaslonih desantnih čolnov, se jasno sliši kljub splošnemu grmenju. Bližji je, bolj rasničen in bolj nevaren. Topovi bobne. Povsod treskajo mine. Na vsem šest kilometrov dolgem obrežju Omaha z vso silo tolče nemško orožje po zavezniških jurišnih desantnih čolnih.

Ura H je nastopila.

OBVESTILO

Borci 6. SNOUB »Slavka Šlandra« so dobili zgodovino brigade na pr. slavi v Radomljah.

Odbor brigade obvešča vse tiste, ki se te proslave niso udeležili in zato knjige niso dobili, pa so bili borci Šlandrove brigade, da knjigo lahko dobijo, če se obrnejo na naslov: Odbor 6. SNOUB Slavka Šlandra pri skupščini občine Domžale.

MIRKO VUJAČIĆ:

V ŠPANIJO BREZ POTNEGA LISTA

Šele čez dve leti sem pozabil na Sadeto in na njene velike, blage oči z mehkim pogledom, na njene korake, zaradi katerih sem bil dolgo časa ves vročičen. Njene čudovite prsi so se mi prikazovale še v snu.

Ze davno sem bil ozdravljen te ljubezni. Predvsem od takrat, ko sem začel prebirati Marxa in občudovati Lenina.

Potem je zašla kakor medla senca nekam daleč. Po mučnih dneh, ki sem jih preživel za zapahi, sem si zaman skušal oživiti svetlo podobo ženske, ki sem jo — na svojo nesrečo — zdavnaj prebolel. Danes pa jo gledam kot toplo zvezdo nad oblaki. Rekla je, da je doma nekje pod Vlašicem.

Vrni se, čudovita bosanska plavalaska, da mi ogreješ potepuško srce, ki hlepi po toči šrapnelov zaradi velike človečanske misli. Toda skrila si se pod oklep časa — nikoli več te ne bo nazaj...

V spominu si mi ostala velika in čista, moja edina, velika kakor iskrenost in ljubezen.

Včasih je spomin močnejši od resnice.

Naletel sem na taborišče avstrijske vojske

Misli na nekdanjo neuslišano ljubezen so se mi razpršile, ko sem zaslišal korake vojaških čevljev

29

po kamnitem bregu. Kamenje se je krušilo pod nogami.

Kaj pomenijo ti koraki? Morda pa se mi to še dozdeva zaradi utrujenosti in izčrpanosti? Na livadi pod potjo sem zagledal pravkar pogašen ogenj. Okrog mene so vsepovsod ležali vojaki. Ene ga bi skoraj brcnil v nogo. Ležal je iztegnjen prek steze.

Skril sem se v korito presahlega potoka, ki je sekal pot. Splazil sem se na desno. Blizu mene je nekdo glasno govoril v sanjah. Če bom naletel na kakega vojaka, ki ne bo spal, ga bom zaprosil za skoričico kruha. Ampak vojska na taborjenju je vedno nezaupljiva in oprezna. Oficir, ki bi ga srečal, bi moral biti zelo neumen, če ne bi pomislil na to, da sem prišel iz Jugoslavije. Opustil sem to namero. Začel sem iskati drugo možnost, ki bi bila rešilna in lažje uresničljiva.

Dva ali tri metre od mene je rasla živa meja, obdana s kamenjem. Mar tukaj spijo? Le koliko jih je? V svoji hudi stiski sem pomislil, da tisti, ki se rodi na tej strani Alp, ne more živeti brez vojaškega šotora in čevljev.

Tu ni bilo nikogar. Dovolj dobro sem bil skrit, da sem lahko premislil, kam in kako se bom odplazil. Tisti, ki je čez pot stegoval noge, je v spanju nekaj zamrmral. Ta njegov »samogovor« je bil glasen in dolg, jaz pa sem se zbal, da bo prebudil še druge. Potem se je začel premetavati, a godrnjati je le prenehal.

Nameril sem nekaj začitih korakov, proti nekemu visokemu drevesu. Nato sem nehal misliti na nevarnosti — pravzaprav me je prenehalo biti

30

strah. V takih trenutkih je zelo pomembno, da se človek izogne vsem pastem. Ko sem premišljeval, kako najti izhod, sem v modrikastem mraku opazil, da se na neki goljavi svetlika. Ali je bajonet? Bil je stražar, ki se je sprehajal nekaj metrov od mene. Stražarji so sedaj brez dela. Le-ta se gotovo dolgočasi in bi mu bilo najbrž všeč, če bi me vzel na muho. Drugače pa so si vojaki že od nekdanj želeli dopusta in svobode. Vsakdo se trudi, da bi dobil na kakršen koli način nekaj prostih dni.

Ne spominjam se dobro, koliko časa je trajalo to pobliskavanje bajoneta. Spraševal sem se, zakaj je ta kraj tako poln vojakov, in kje je konec taborišča. Dozdevalo se mi je celo, da je vojak tako pazljiv, kot bi bil na mrtvi siraži.

Pritisnil sem se k tlom, da vojak z jase ne bi opazil moje glave. Iz mraka se je videla samo kapa, drugo sem lahko le slutil. Okrog sto metrov od mene je gorel zlat ogenj, za njim pa so se jasno videli obrisi šotorov. Tam so gotovo gospodje oficirji.

Neki človek se mi je približal na nekaj korakov. Tisti z bajonetom je zavpil z ostrim glasom. Dobro sem slišal razpoznavne znake, ki sta si jih izmenjala. Sklanjal sem obraz k zemlji, dokler ni šel prvi stražar k počitku. Spet sem zagledal bajonet. Potem je bilo vse tako kot prej. Stražar in stražarsko mesto. Kakor dva vijaka istih oblik, ki enako zapirata luknjo.

O, vojak, kje neki je tvoj okop, kje je košček vročega šrapnela, ki ti bo iztaknil oči kakor ti-stemu pri Gorici? Dobro vem, da niti v pozni noči v tem dolgočasnem taborišču ne znaš o tem razmisliti, sicer bi pobegnil od te mračne sence

DEVETLETNI KURIR ROMANIJSKE BRIGADE

V Visočniku, vasici na Romaniji, sta živela brata Mihajlo in Jovan, člana velike in ugledne družine Bjelakovičev iz Vidriča. Ze od samega začetka narodnoosvobodilnega gibanja je bila družina na naši strani. Zlasti Mihajla so na vsej Romaniji poznali kot pogumnega borca. Bil pa je tudi oče treh nedorastlih otrok. Ko je leta 1941 odšel v partizane, je skrb za otroke prevzela njegova žena. Tako kot mnoge druge ženske na Romaniji se je morala tudi ona pogosto zatekati v zavetje gostih romanijskih gozdov, da bi sebe in otroke rešila pred vdori ustaško-četniških in drugih okupatorskih tolpe, ki so se ho-tele partizanom maščevati s požiganjem njihovih domov in ubijanjem svojcev.

ZIV MED MRTVIMI

Toda 13. julija 1943 so Nemci in ustaši obkolili Visočnik že ponoči, ko pa se je zdanilo, so vdrl v vas. Uiti ni bilo kam. Nekaj vaščanov so nemško-ustaški zločinci pobili že med vdorom, druge pa so odpeljali na travnik in jih tam postrelili. Med temi je bila tudi Mihajlova žena z dvema fantoma in hčerko. Izmed šestdesetih pobitih je bilo kar enajst članov Bjelakovičeve družine.

Bogdan, Mihajlov najstarejši sin, se je zgrudil, ne da bi ga zadela kaka krogla. Ves dan je ležal med trupli poleg matere, ki je še vedno stiskala v naročju njegovega triletnega bratca in šestletno sestro. Ko pa se je zmračilo, so se pobitim ljudem približali vaščani iz sosednjih naselij in med mrtvimi našli okrvavljenega in na vso moč preplašenega malega Bogdana. Nekdo izmed njih ga je vzel s seboj domov in mu dal jesti.

O tragediji v Visočniku so obvestili tudi Mihajla, ki je s skupino borcev pohitel v svojo rojstno vas in pokopal

žrtve. Ko se je vrnil v brigado, je s seboj pripeljal tudi sina Bogdana. V začetku leta 1944 je Mihajlo postal namestnik komandanta 20. romanijske brigade, toda še istega leta je bil v neki akciji pri Srebrenici hudo ranjen in je kmalu zatem tudi umrl.

V štabu smo dolgo razmišljali o tem, kako naj malemu Bogdanu pove- mo, da nima več očeta. Kaj ni dovolj hudega že doslej doživel? Prav nič rad nisem prevzel obveznost, da mu povem za očetovo smrt. Bal sem se, da bo malček le stežka preživel še en hud udarec. Obljubili smo mu, da bomo skrbeli zanj prav tako, kot je to delal njegov oče.

BRIGADNI SIN

Medtem se je znočilo. Pozno ponoči smo legli spat. Bogdan je razprostrl po tleh svoje šotorsko krilo in se v zadregi oziral name. Ni vedel, kam naj leže. Dotlej je spal ob očetu, ki pa ga ni več. Zato sem ga poklical, češ naj spi poleg mene.

Bogdan je še dolgo žaloval za oče- tom. Toda čas je napravil svoje in fant je po nenehnih bojih in novih žrtvah bržkone dojel, da narodnoosvobodilna vojna ni mogoča brez žrtve, med kateri- mi je tudi njegov oče. Postal je ljublje- nec vse 20. romanijske brigade.

Skoraj po vsakem boju so mu borci in starešine dali kako darilo. Najtežje ga je bilo oblačiti in obuvati, zakaj med vojnim plenom ni bilo nikoli tako majh- nih kosov, ki bi mu po velikosti ustre- zali. Zato smo prosili intendanta 3. korpusa, naj v korpusni delavnici izde- lajo zanj obleko po meri. Tako smo Bogdana poslali v Vlasenico, nekaj dni kasneje pa se je vrnil v naš štab po- vsem uniformiran.

V štabu smo imeli za kurirja tudi

Kosoriča in Bogdanovega sorodnika Mirka Bjelakoviča. Nobeden ni imel več kot šestnajst let, toda naloge, ki sta jih dobivala, sta opravljala resno in vestno. Mali Bogdan se je pri tem čutil nekoliko zapostavljenega. Bil je namreč prepričan, da bi bil tudi on lahko ena- ko uspešen. Bil pa je še neoborožen.

Njegova prva želja je bila kmalu iz- polnjena, saj je dobil pištolo. Nato je želel postati kurir. Izpolnili smo mu še to željo in ga določili za kurirja v štab- nih enotah, namesto pištole pa je dobil angleško brzostrelko.

STRELI IZ ZASEDE

Nekaj dni kasneje je brigada po hu- dem mrazu in globokem snegu krenila prek Devetaka proti Skolovićem. Pohod je bilo zelo naporen. Nekje na sredini kolone je bil brigadni štab, z njim pa tudi Bogdan. Ko se je čelo kolone začelo iz Mandre spuščati proti Sokolovi- čem, sem pohitel vzdolž kolone naprej.

Brž ko so ga obvezali, so ga položi- li na nosila in odnesli v Sokoloviče. De- žurnemu bolničarju sem naročil, naj me takoj zbudi, če bi se Bogdanu stan- je poslabšalo. Komaj pa me je obvla- dal sen, me je že prebudil kurir iz bri- gadne bolnišnice in sporočil, da je Bogdanu čedalje huje. Ker sem spal oblečen, sem lahko takoj pohitel v bol- nišnico. Čeprav sem na vso moč hitel, sem tja prispel prepozno. Bogdan je bil medtem že umrl.

Ko sem se vrnil v štab, smo se tam dogovorili, naj bi bil pogreb ob osmih zjutraj. Dobil sem nalogo, naj Bogdanu spregovorim v zadnje slovo. Le stežka sem pristal. Zdi se mi, da v takšnih okoliščinah nisem bil še nikoli tako brez moči, da bi izustil tistih nekaj stavkov.

Za Bogdanom je žalovala vsa roma- nijska brigada. Kogarkoli sem srečal, vsakdo je imel solze v očeh. Na zadnjo pot so malega Bogdana spremljali borci in vaščani, nosili pa so ga njegovi naj- bližji tovariši, kurirji. Nad odprtim grobom sem se med solzami še zadnjič poslovil od kurirja, najmlajšega borca in ljubljena naše brigade ter zadnjega člana družine narodnega heroja Miha- jla Bjelakoviča, ki je v temelje naše socia- listične domovine vzdala vseh pet svo- jih članov.

MITAR MINIČ

OB 30-LETNICI POŽIGA RAŠICE

Proslavo tridesetletnice vstaje slo- venskega naroda in počastitev spomina na trideseto obletnico požiga prve vasi v srcu Evrope so si prav lepo zamislili ljubljanski planinci.

V meddruštvenem odboru planincev Ljubljana, v katerem je včlanjenih 18 planinskih društev, so sklenili, da bo- do to proslavo priredili 12. septembra letos na Rašici.

Spričo precejšnjega števila članov računajo na lepo udeležbo. Da pa bo proslava povsem ustrezala svojemu na- menu pričakujejo, da se je bodo ude- ležili tudi številni borci in aktivisti iz Ljubljane ter njene okolice.

PRIDITE V BELO KRAJINO

V nedeljo dopoldne, 5. septembra, bo v Metliki na Pungartu tradicio- nalno srečanje borcev iz Bele kra- jine. Posebnega programa ne bo. Stregli bodo domači gostinci, cene bodo zmerne, pogoščeni boste z be- lokranjskimi dobrotami. Pridite obi- skat stare partizanske znanke, ne bo vam žal.

Občinski odbor ZZB
Metlika in odbor 15. brigade

„PO POTEH II. GRUPE ODREDOV“

Planinska zveza Slovenije prireja svoj tradicionalni dan planincev letos 12. septembra. Poleg samostojnih akcij planinskih društev prireajo še osrednjo in to pohod »Po poteh II. grupe od- redov«.

Na pot pojmeta dve veliki skupini planincev. Računajo na udeležbo več kot petsto članov. Ena skupina pojde na pot iz kranjske strani čez Krvavec in Mo- krice v Kamniško Bistrico, druga sku- pina pa se bo zbrala v Podvolovjeku in se bo napotila čez Presedljam in Belo tu- di v Kamniško Bistrico.

Popoldne istega dne bo v Kamniški Bistrici miting.

Na udeležbo v pohodu »Po poteh II. grupe odredov« in na miting vabijo pla- ninci tudi borce in aktiviste NOB.

OBISK V MARIBORU BO USPEŠEN, če boste obiskali lepo urejeno in bogato za- loženo novo blagovnico

zanja
maribor

KUIK
GLAVNI TRG

31

bajonetov in kakor jaz odhitel v noč, da bi po- iskal deželo, ki se bori za svobodo življenja.

Nič več nisem čakal. Bal sem se zore in voja- kov. Lahno kot senca sem se splazil skozi mrak. Zemlja je bila vlažna, v dlani se mi je zabadalo trnje. Bolečino sem komaj čutil. Dolgo časa me je zbadalo, potem pa sem na vsem lepem ugotovil, da okrog mene ni več nikogar. Ko sem uvidel, da je nevarnost mimo, sem začul topot, ki je pri- hajal iz neke doline. Prišel sem se k tlom. Bil je okomotan mezeg, ki je svojo težo nerodno pre- našal z ene noge na drugo. Gotovo je pratež kje v bližini. Pratežniki so bili že od nekdaj nenevarni ljudje, ki niso hoteli imeti opravka z orožjem. Po- navadi so na repu kolone. Torej je nevarnost vse- kakor mimo.

Od strahu in negotovosti sem bil popolnoma buden. Čedalje bolj mi je bilo jasno, da se je treba izogibati poti.

Svitilo se je in izza velikih hribov se je pri- kazal moj kompas — sonce!

Legel sem. Nedaleč od mene je trava širila svoje vonjave. Tisto, ki je rasla na dosegu moje roke, sem pulil. Toda dišečih bilk nisem rrogel najti. Najbrž so bile skrite. Zapiral sem oči, veke so mi od utrujenosti lezle skupaj.

Prebudil sem se ves utrujen od sanj, ki se jih nikakor nisem mogel spomniti. Sonce je bilo že v zenitu in od vročine mi je znoj tekal s čela.

Bil sem žalosten in mučilo me je čemotožje.

Glad me je spomnil na zalogo miloščine. Se- veda sem takoj segel v žep po hrano in se dobro pogostil. En žep sem kmalu izpraznil. Tako sem ugotovil, da bom hrano porabil veliko prej kot v enem tednu.

32

NA ŽELEZNISKI POSTAJI

Hodil sem po svetu, ki je bil poln kamenja in trnja. Zemlja je bila taka, kot bi bila garjava. Ljudi ni bilo toč. Po vsaki uri hoda sem se ozi- ral nazaj. Bil sem razočaran, ker sem uvidel, da potujem prepočasi.

Nazadnje sem uzrl kmečko pot. Ustrašil sem se je. Nedaleč od tu so se vlekle ceste iz svetle- čega se rjavega asfalta. Vedel sem, da se morajo moje utrujene noge čuvati tako dobrih poti. Cesta je bila čudovita in bilo bi zares prijetno pešačiti po njej.

Povzpел sem se na neki hrib in opazil dečka, ki je nabiral lipovo cvetje. Daleč naokoli ni bilo ni- kogar. Tegale se menda ne bom bal.

Deček je bil skopih besed. To ni bilo važno, bilo mu je šele dvanajst let — najbrž je zaradi domače vzgoje nezaupljiv in redkobeseden.

Zdelo se mi je, da premišlja. kateri vrsti ljudi pripadam. Popotnik nisem. Ker ti hodijo po po- teh, a tudi berači se ne potikajo po planinah.

Rekel mi je, da do prve železniške postaje ni niti dobra ura hoda. Pokazal mi je smer. To je bilo pravzaprav vse, kar sem hotel od njega.

Poslovala sva se. jaz pa sem — za vsak primer — zavil v drugo smer. Ne tja, kamor sem name- raval. Ob slovesu sem nabiralcu cvetja rekel da nisem namenjen k progi, ampak da grem v gorsko vas, ki mi jo je med pogovorom slučajno omenil.

Končno sem bil na progi. Sedaj nisem več ta- val po ovinkih. Tako potovanje je tvegano.

Šel sem po poti, ki je bila speljana ob progi. Zasledal sem stražarico. Pred njo je raslo veliko rdečih vrtnic. Tam naokrog ni bilo nikogar. Go- tovo je blizu železniška postaja.

33

Srečal sem železničarskega delayca, ki je na- bijal gramoz pod pragove. Zdel se mi je prvi člo- vek, ki me ni gledal tako radovedno. Odvrge! je čik. Ze dva dni nisem kadil. Nosnice so se mi ši- rile, ko sem zavohal ugašajoči ogorek. Ze prvi dan sem si zabičal, da me tobak ne sme več premamiti. Vedel sem, da je lakota manj nevarna skušnjava.

Namesto šibic sem uporabljal kresilo in kre- silno gobo. Tako sem si prižigal cigarete, dokler sem jih imel. Kresilo mi je bilo tudi nekakšna po- potna zabava.

Končno se je prikazala železniška postaja. Pred njo ni bilo nikogar. Gotovo bom porabil veliko časa, da bom prišel do prvega vagona. Vstopil sem v poslopje in poiskal vozni red. Imel sem srečo kot slepa kura, ki najde zrno. Videl sem, da je ta postaja že blizu mesta in da ta proga drži k čeho- slovaški meji.

Sedaj bi bilo dobro, če bi imel nekaj šilingov in če bi se znebil potepuške obleke. Tako bi pri- šel v Španijo veliko hitreje. Tu me policija menda ne bo legitimirala. To delajo navadno dve ali tri postaje pred mejo. Opazoval sem vagon, ki je stal na tiru tik pred čakalnico. Mar se ne bi mogel prilepiti podenj kakor pijavka konju na trebuh. Do osi med kolesi je bilo še toliko prostora, da se tako suhemu človeku, kot sem jaz, ne bi bilo težko skriti. A kaj bo takrat, ko bo kontrolor na po- stajah s kladivom trkal po vagonih? Kaj naj sto- rim potem? Dobro, da sem se spomnil na to. Opu- stil sem namero, ki se mi je sprva zdela dobra. Sicer pa bi me najbrž opazili že na postaji, ko bi se skušal splaziti izpod voza. Kaj ne bi bilo bolje, če bi se vozil kar v vagonih?

PRED TRIDESETIMI LETI

Napad na Ribnico na Pohorju

Dne 12. avgusta letos je minilo trideset let, kar je 1. pohorska četa napadla orožniško postojanko v Ribnici na Pohorju. Spomin na tiste čase je še vedno živ. O tem napadu sem se pogovarjal z Vladom Robičem-Porgom iz Maribora, enem izmed udeležencev.

»Zadrževali smo se nad Šumikom pri Rušah,« se spominja moj sogovornik. »Bilo je 4. avgusta 1941, ko smo bili poslani v patrolo: Drago Flis-Pangolos (pozneje STRELA), Rado Gabrovec-Gauč in jaz. Odšli smo proti Ribnici na Pohorju. Tam naj bi zbrali potrebne podatke za akcijo. Hodili smo vso noč in proti jutru okoli 6. ure prišli do Mejačevih, kakih deset minut iz vasi. Tam smo počakali, da se je začelo mračiti. Obiskala sta nas Ivo Skerlovnik-Smolnar in Edi Grubelnik. Pogovarjali smo se, da bi napadli orožnike v gostilni Krivec, ko bi bili na večerji. Ob takih priložnostih — kot nam je povedal naš obveščevalec Skerlovnik — so orožniki odložili orožje. S takimi načrti smo se vračali v četo. Potem smo, verjetno 9. avgusta, odšli proti Ribnici in obiskali okoli 10. ure zvečer Jurija Teržana nad Smolnikom pri Ribnici. Semkaj nas je odpeljal naš obveščevalec Ivo Skerlovnik. Bili smo zelo lačni. Jurij Teržan nam je dal zadnji kruh in vsakemu po štiri kuhane krompirje.«

»In kaj je bilo potem?«

»Dne 11. avgusta smo se približevali Ribnici. Psi so močno lajali. Prišli smo do prvih hiš. Ivo Skerlovnik je šel pogledat v gostilno Krivec, če so v njej orožniki. Kmalu se je vrnil in povedal, da jih ni. Zdaj je bilo treba spremeniti celotni načrt. Odložili smo se, da bi orožnike zvabili iz hiše, kjer je bila postojanka. Toda kako? Zedinili smo se, naj bi trije, ki bi se od Tandlerjeve gostilne približevali orožniški postaji, tam postali in pričeli izzivati. Drugi pa bi se med tem poskrili in se pripravili na boj. Tako se je tudi zgodilo. V kolikor se spominjam, so bili med tistimi tremi, ki so izzivali orožnike Konrad Škrofič-Krušnik (zadnje ime je dobil, ker je bil pek), Drago Flis-Strela in še eden, čigar imena se ne spominjam več. Najprej so ubrano zapeli 'Dekle daj mi rož rdečih', potem 'Slovensko dekle' in še

»Mi pa se ne damo.' Od orožnikov pa ni nihče pogledal skozi okno. Zdaj so pričeli izzivati drugače. Ti trije so se med seboj prepirali in se navidezno pre-

VLADO ROBIČ—PORGO

tepali ter se nekako takole kregali: 'ti boš mene, prekleti nemškutar! 'Ti si nemškutar, ne jaz!' In tako naprej.

Zdaj se je iz hiše le oglašil orožnik in pričel vpiti, da jih bodo vse zaprli, če se ne razidejo. Izzivači pa se niso hoteli ugnati. Zagnali so še večji trušč in še bolj so vpili. Iz hiše je prišel pomožni policist Zacharias in pričel nanje vpiti ter jih razganjati. Mislim, da je bilo takrat okoli 10. zvečer. V tem hipu so že počili prvi strelji. Pomožni policist je bil dvakrat zadet. Na strele so odgovorili tudi orožniki. Stal sem na straži na zadnji strani hiše in pazil, da tam ne bi pobegnil kakšen orožnik. Dobro

se spominjam, da je bilo dogovorjeno, naj bi babica iz Ribnice, Viktorija Miklavec, ki je z družino stanovala v isti hiši kot orožniki, pustila odprta zadnja vrata, tako da bi lahko s te strani vdrla v poslopje. Po prvih streljih je nastala tišina. Strele je prav gotovo slišal tudi Alfonz Biedner von Steinborg, vodja orožniške postaje, ki je spremljal žensko Wagnerjevo in z njo prišel na sredino vasi. Takrat pa je strel zadel tudi nje. Kmalu nato je prišel še Vili Witman, nemški župan, in ker se na po-velje 'stoj' ni hotel ustaviti, je bil tudi on ustreljen. Potem smo se umaknili.«

Napad sicer ni imel takega uspeha, kot so si ga organizatorji zamislili, vendar pa je imel velik odmev. Baje so o tem razpravljali celo v Berlinu v samem nemškem štabu. Ne smemo namreč pozabiti, da je to bil prvi napad 1. pohorske čete in to v času, ko je bil nemški okupator na višku svoje moči. Skupina šestnajstih partizanov je po sklepu pokrajinskega komiteja KPS oborožena s tremi lovskimi puškami, dvema karabinkama in z nekaj pištolami napadla orožniško postojanko. Mar to ni pogumno dejanje?

Preživeli borci 1. pohorske čete se tudi spominjajo, kako so pozneje v sestavi prvega štajerskega bataljona izvedli še več drznih akcij.

Ob koncu mi je Vlado, ta tihi skromni prvoborec, ki nima visoke pokojnine, povedal še to:

»Drago pogledj! Na proslavi ob dnevu vstaje na Klopnem vrhu smo se srečali preživeli borci 1. pohorske čete in se veliko pogovarjali, da bi se lahko vsako leto 12. avgusta srečali v Ribnici. Tam bi bilo naše tradicionalno srečanje. Do naših zvestih Pohorcev in Ribničanov imamo velike obveznosti. Zdaj so velikokrat pozabljeni. Verjemi mi, da bi semkaj prihajali vsako leto na lastne stroške. Zlasti se spominjamo kmetov iz Smolnika na čelu z Jurštom, po domače Cebetom, upravnice Hlebovega doma na Smolniku Tončke in Pepce Dolinšek, ribniških kmetov, predvsem Urbančeve domačije, v kateri lovski koči se je zbrala pohorska četa, pa Mejačevih, babice iz Ribnice, Cizejeve družine in Ančke Repolusk danes Zavarar, ki nam je v nahrbtniku nosila hrano v taborišče nad Smolnikom ter drugih.«

Vlado ima prav. Ribnica na Pohorju je prav gotovo ena izmed tistih partizanskih vasi, ki si tudi zasluži veliko pozornost.

DRAGO MIKLAVC

22. VIII. na Oblakov vrh

V počastitev 30. obletnice vstaje slovenskega naroda vabimo borce, aktiviste in vse druge, predvsem mladino, na proslavo, ki se bo začela v nedeljo 22. avgusta ob 15. uri na Oblakovem vrhu nad Idrijo. Govoril bo predsednik občinskega odbora ZZB NOV iz Idrije tovariš Ivan Čuk.

DOBRO JE, ČE VESTE

V AMERIKI TREPETAJO PRED KUGO — ne brez razloga. Kuga, najstrašnejša in morda najstarejša bolezen človeštva, ki je zlasti v srednjem veku večkrat razredčila prebivalstvo v Evropi — še zmeraj ni popolnoma zatrta. Dandanes utegne postati nevarna prav zaradi tehničnega napredka, namreč zaradi zelo razvitega letalskega prometa. V ZDA so v štiridesetih letih, od 1925 do 1964, ugotovili 43 obolenj za kugo, v zadnjih petih letih pa celo 38 in samo lani kar 13 primerov. To je vzbudilo vznemirjenost zdravnikov. Povzročitelja kuge prenašajo na človeka največkrat bolhe, ki so se okužile na podganah. Dandanes poznajo učinkovita zdravila, toda bolezen je tako redka in malo znana, da je večkrat ne prepoznajo dovolj hitro.

V NEVARNOSTI JE EDEN NAJVEČJH SPOMENIKOV ANTIČNE KULTURE, atenski partenon. Grški arheologi ugotavljajo, da zgodovinske razvaline partenona čedalje bolj razjedajo kisline onesnaženega zraka. Trdijo, da bo ogljikov dvokis, ki ga vsebuje ozračje že mnogo preveč, sčasoma — to se utegne zgoditi razmeroma hitro — spremenil marmornate stebre nesmrtnih umetnin v prah. Zdaj raziskujejo, kako bi bilo mogoče najučinkoviteje zavarovati pred zunanjimi vplivi zgodovinsko znamenitost. Med drugim predlagajo, da bi površje partenona prepočili s posebno varovalno prevleko.

ZA PRVO OTROŠKO VAS V JUGOSLAVIJI je urbanistični zavod iz Novega Sada določil zemljišča v Sremski Kamenici (v parku), blizu hiše, kjer je živel srbski mladinski pesnik Jovan Jovanović Zmaj. Zamisel o otroških vajah so uresničili že v nad štiridesetih deželah po svetu. Gre za to, da otroci brez staršev dobijo vsaj dom v družinah, ki jim popolnoma nadomestijo starše. »Krušne matere« niso navadne rejnice, saj morajo imeti za svoje poslanstvo posebne materinske vrline. Otroško vas bodo sezidali in urebili s prostovoljnimi prispevki, ki so jih doslej že precej zbrali tudi iz tujine.

TUDI LSD — povzročitelj raka ... V ZDA, v filadelfijskem zdravstvenem središču so ugotovili rak pri dveh mladih uživalcih mamil, izredno razširjenega med mladino tudi v Evropi, znanega kot kratica kemične spojine LSD. Praviijo sicer da le dva primera nista dovolj za ugotovitev, češ da LSD povzroča rak, vendar opozarjajo zdravnike, naj bi pri ugotavljanju obolenj za rakom vselej tudi ugotavljali, ali je bolnik užival LSD.

ZARNICO ZA VSE NAMENE AVTOMOBILSKIH ŽAROMETOV so začeli izdelovati v Leningradu. To žarnico je mogoče uporabljati za avtomobilski žaromet za pet različnih luči, t.j. za tako imenovano dolgo luč, za srednje dolgo in kratko, za široko razpršeno osvetlitev in za rumeno luč v megli. Prednost nove vrste žarnice je tudi, da je bolj trpežna, manj občutljiva za tresljaje. Uporabiti pa jo je mogoče tudi za vsak žaromet katerekoli evropske znamke avtomobilov.

Tovarna igel

KOBARID

IZDELUJEMO:

vse vrste ročnih in strojnih igel; izvijače navadne in križne ter garniture izvijačev. Podloške: JUS M. B 2011; JUS M. B 2013; JUS M. B 2110; JUS M. B 2136; JUS M. B 2150; DIN 6799.

Injekcijske igle za humano medicino in veterino; igle za utenzilije za tekstilno industrijo.

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE

KONSTRUKTOR

MARIBOR, SERNEČEVA UL. 8 — TELEFON 25-930 — TELEX YU-KONMAR 331 00

KONSTRUKTOR OPRAVLJA DOMA VSE VRSTE GRADBENIH DEL Z EKONOMSKIMI ENOTAMI:

gradbena proizvodnja, gradivo, gradbena obrt, kovinar, mehanizacija, mizarstvo ter projektivno-tehnološki biro.

V TUJINI PA S SVOJIMI PODJETJI:

v Avstriji

Rationellbau GMBH, Wien,

v Nemčiji

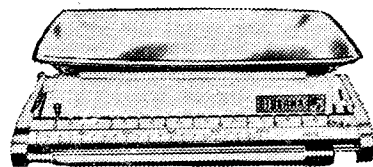
Konstruktor bau GMBH u. Co. München,

v Franciji

Société insulaire de construction, Ajaccio.

GRADIMO TUDI ZA TRG IN PREVZEMAMO INŽENIRING.

kuhinjska tehtnica

LIBELA-CELJE

„Otrok, opravljaj svoje delo!“

Jasenovac, največje koncentracijsko taborišče v Pavelčevi »Neodvisni državi Hrvatski«, je po svojih grozotah prekašalo večino taborišč v Nemčiji. Učenci so prekosili učitelje! Število preživelih iz Jasenovca je zelo majhno. Ustaši, ki so s pobijanjem nezaželenih skušali uvesti na svojem ozemlju svoj »red«, so podobno azteškim svečenikom povzdignili klanje ljudi v poseben obred. Iznašli so posebne nože in med njimi so se pojavili posebni mojstri v klanju ljudi, kakršen je bil tudi Žile Friganović. Ti izurjeni klavci so uživali velike prednosti. Toda v enem izmed njih se je nenadoma prebuda veda, zavedel se je svojega početja in začel moledovati za pomoč jetnika, zdravnika-psihiatra. Ta je napisal o njem prispevek v list »Poruke«. Usoda ustaškega krvnika je značilen primer, kam pripelje človeka slepo sovraštvo in neomajno zaupanje.

Januarja 1943 je komandant koncentracijskega taborišča v Jasenovcu Ivica Matković ukazal ustanoviti zdravniško komisijo, ki naj bi temeljito pregledala del ustaških klavcev. Komandant je hotel dobiti o njihovem zdravstvenem stanju strokovno mnenje. Za predsednika te komisije so imenovali ustaškega poročnika Prpića, zdravnika pa sva bila jetnika dr. Nikola Nikolić in jaz.

Zvečer pred dnem, ko naj bi ta komisija začela delati, je nenadoma prišel pome eden izmed ustašev-stražarjev in mi ukazal, naj se zglašim v oficirskih stanovanjih, kjer me v svoji sobi pričakuje Žile Friganović, eden izmed najbolj krvoločnih klavcev v Jasenovcu.

Do takrat sem bil že lep čas v Jasenovcu, zato sem si pridobil svojstveni mir in ravnodušnost starih taboriščnih kov. Zato sem ustašev poziv sprejel dokaj mirno. Ko sem jemal iz ambulante torbo s potrebinami za prvo pomoč, sem mimogrede dejal našemu vodji dr. Lajndorferju, prav tako jetniku, kako je Žile poslal pome. Zatorej, če se več ne vrnem, naj vedo vsaj to, kje je izginila moja sled.

Ko sem stopil v sobo, je klavec Žile sedel v naslanjaču malomarno oblečen, skuštrani, krvavih oči in od pijače nabrekli obraz. V sobi je dišalo po »ovki«. Na mizi sem zagledal nekaj kozarcev in steklenic, vse skupaj v precejšnjem neredu.

»Aha, prišel si doktor! Sedi tukaj na stol in če hočeš, si postreži s slivovko. Ti vojak pa si prost in pojdi ven,« je začel Žile.

V sobi sva ostala sama jaz in Žile. Nekaj časa je bolščal vame in vztrajno mežikal. Cutiti je bilo, da se počuti negotovega. Nenadoma pa je skočil iz naslanjača, se naslonil z rokama ob mizo in uprl vame živalski pogled.

»Ali veš doktor, da te zdaj lahko zakoljem kot ovco in da zaradi tega ne bom nikomur odgovarjal?« me je vprašal.

Nič drugega mi ni ostalo kot da sem skomignil z rameni in dejal, da vem. Tedaj pa se je odmaknil od mize, začel besne hoditi po sobi, posmrkovati, razmetavati stole in drugo pohištvo. Jaz pa sem ves trd sedel na stolu in napeto pričakoval, kaj se bo iz vsega tega izcimilo. Žile se je čez nekaj časa za silo pomiril in se spet spustil v naslanjač. V sobi je nastal grozeč molk. Opazoval me je kot bi tehtal vsak gram mesa na meni. Nenadoma se je zakrohotal na ves glas, pri tem pa po živalsko krulil. Zatem se je naslonil na mizo, me divje pogledal in dejal:

»Obljubi mi, da mi boš pomagal!«
Tako j nato je nadaljeval:
»Doktor, ali veš, zakaj sem te nočjo klical? Seveda ne veš. Ne boj se, ne

bom te zaklal. Nocoj imam nekaj drugega s teboj. Toda obljubi mi, da mi boš pomagal.«

Nikakor se nisem mogel domisliti, kaj ta klavec namerava z menoj. Zato sem mu topo odgovoril, da bom naredil zanj, kar morem.

Spet si je nalil poln kozarec slivovke in ga na dušek izpraznil, nato pa si nalil novega. Zatem je porinil steklenico k meni in mi ukazal, naj si natočim še jaz. Sam je izpraznil še drugi kozarec, ga spustil na mizo in začel grgrati s slivovko.

»Torej doktor, končno sva sama. Če kdo zve, kaj sva govorila, veš kaj te čaka?«

Za trenutek je umolknil in spet bolščal vame. Zatem pa je nadaljeval z govorenjem. Večkrat je za nekaj časa umolknil. Marsikaj, kar je povedal, je bilo tudi zmedeno in brez medsebojne zveze.

»Toda jaz, Žile, ne morem več prenašati teh muk. Ne pomaga mi več ne klanje ne mučenje ne kri ne stokanje ne ženske in ne slivovka...«

Zasvedral se mi je v misli in se ga nikakor ne morem osvoboditi. Da, ti isti starček se mi je zagrizel v možgane in ne morem najti miru.

Čez nekaj trenutkov molka je še bolj zmedeno nadaljeval:

»Ti dobro veš, kdo sem jaz. Star arestant si in veš vse, zato bom govoril odkritosrčno. Poglej me, Žileta, najbolj krvoločnega med ustaši v Jasenovcu! Poklal sem na tisoče jetnikov in doživljal v klanju največjo naslodo. Toda zdaj je tisti stari Žile postal najbolj zavržena reva med vsemi. Zaradi nekakšnega smrdljivega kmata Vukašina iz vasi Klepci...«

Spet je umolknil, izpil nov kozarec slivovke in nadaljeval:

»Ali se spominjaš, kako je bil avgusta splošni pregled vseh jetnikov? Jure Maričić je takrat poslal v Gradino v zakol okoli 4.000 ljudi? Takrat smo Pero Brzica, Zrinušić, Šipko in jaz stavili, kdo bo v tisti noči zaklal več ljudi. Začeli smo klati in po prvi uri sem bil po številu zaklanih daleč pred ostalimi tremi. Prevzel me je nekakšen čudovit občutek, zazdelo se mi je kot bi bil v devetih nebesih. Še nikoli v življenju nisem občutil take naslade. Po nekaj urah sem zaklal že 1100 ljudi, drugi trije pa so jih samo po 300 do 400.

Ko sem bil na višku blaženosti, sem slučajno pogledal okoli sebe in zagledal v vrsti, ki je čakala na zakol, starega kmata. Z nerazumljivim mirom v obnašanju je stal in mirno opazoval, kako koljem in kako se moje žrtve premetavajo po tleh v smrtnih kričih in bolečinah. Ujela sva se z očmi in njegov pogled me je presunil kot plamen. Stal

sem kot okamenel in se nekaj časa nisem mogel niti premakniti. Nato sem se ovedel in se mu približal. Povedal mi je, da mu je ime Vukašin in da je doma iz vasi Klepci pri Čapljini. Njegovo družino so že vso pobili, on pa je medtem delal v gozdu in ostal živ, toda vseeno so ga zajeli in prepeljali v Jasenovac.«

Tudi to kratko zgodbo svojega življenja mi je pripovedoval z nerazumljivim mirom. Ta me je huje prizadel kot vse kričanje na smrt obsojenih in hropenje umirajočih. V hipu sem pomislil, da moram iz tega starca najprej pregnati njegov mir. Vsekakor s hujšim mučenjem kot pa so ga okusili drugi. V njegovem kričanju in srhljivem premetavanju v smrtnih mukah bom spet našel svoj mir in spet bom blažen v uživanju ob bolečinah mojih žrtev.

Ločil sem ga od drugih čakajočih in ga posadil na štor. Nato sem mu ukazal, naj zakriči: Živel Ante Pavelić! Zagrozil sem mu, da mu bom odrezal uho, če tega ne naredi. Toda Vukašin je molčal. Zato sem mu odrezal uho. Toda Vukašin je še vedno molčal. Ponovno sem mu ukazal, naj zavpije: Živel Ante Pavelić! Toda Vukašin je še vedno molčal. Zato sem mu odrezal še drugo uho. Zdaj sem mu zagrozil, da mu bom odrezal nos, če ne zakriči kar sem mu že dvakrat ukazal. Spet je molčal in zato sem mu odrezal še nos. Zdaj sem mu zagrozil, da mu bom izrezal srce, če ne zakriči, kar sem mu že trikrat ukazal. Vukašin me je ošinil s pogledom, ki je šel skozi mene in dalje v neskončnost. Nato pa je počasi in razločno rekel:

»Otrok, opravljaj svoje delo!«

Te njegove besede so me silovito razkačile. Skočil sem vanj, mu iztaknil oči, izsekal srce, prerezal vrat od ušesa do ušesa in drgetajoče truplo brcnil v jamo. Toda v meni se je nekaj kot prelomilo in nisem mogel več klati. Pero Brzica je zmagal, zaklal je 1.350 jetnikov. Brez besed sem plačal izgubljeno stavo.

Kdaj pa kdaj v mučenju in klanju ponovno poskušam doživeti tisto posebno naslodo in zadovoljstvo. Toda vedno znova me prestreli Vukašinov pogled in tedaj obnemem. Vržem nož in ne morem nikogar več zaklati... Pijem pa vedno bolj in bolj. Vendar mi pijača pomaga samo za kratek čas. Kadar sem pijan, posebno pa ob večerih, me pogosto prestraši znani glas: »Otrok, opravljaj svoje delo!« Tedaj začnem tavati okoli, mašim si ušesa, se tolčem po glavi, kričim, razbijam, lomim pohištvo in napadam vsakogar, ki ga srečam. Tudi ponoči nimam miru. Pogosto se prebujam in tedaj spet zagledam Vukašina z njegovim pogledom, spet zaslišim tiste njegove grozne besede. Tako sem postal strahopetec, reva in mehkužnež, ki mu ni para. Ne morem si več pomagati!«

Po tej čudni izpovedi je Žile nenadoma utihnil. Z živalskim pogledom se je zagledal nekam v daljavo in ves otrpnil. Nekaj časa je stal kot kamnit kip. Tedaj pa so mu začele drgetati mišice na obrazu, oči je začel prevračati, iztegovati dlani, nohte si je zaril v dlani. Dihal je sunkovito in se vrtel na mestu. Iz njega pa je privrelo čudno jecjanje, nekakšen jok z vzdihljaji. Nato je poskočil iz naslanjača, se zgrudil in pokleknil predme. Zgrabil me je za roko in jo začel poljubljati. Tudi mene je zmedel s takim nenadnim preobratom in šele po prvem presenečenju sem skozi njegovo hlipanje in čudne glasove razumel, kaj hoče povedati.

»Doktor, kot boga te prosim, pomagaj mi. Vem da sem strahopetec in da si sam ne morem pomagati s strelom iz pištole. Ne klanje ne mučenje ne najbolj grozotno trpinčenje jetnikov, ničesar več mi ne more pomagati. Da, zdaj mi ne pomaga ne spoved ne molitev taboriščnega duhovnika Brekala ne razvrat pri ženskah ne pijača in ne orgije do onemoglosti. Jutri bom moral na zdravniški pregled. Ti boš član komisije in boš kot zdravnik dajal strokovne predloge. Doktor, rotim te, pošli me nekam na dopust, v kako zdravilišče, da se bom nekje pomiril. Obljubi mi, to je zame edina rešitev!«

Onemel sem.

V meni se je pomešalo vse. Nenačakana izpoved klavca ljudi, čustvena prizadetost in globoko sovraštvo jetnikov do mučiteljev in rabljev. V meni je zmanjkalo tudi moči, da bi mislil pa-

metno in govoril s preudarkom. Kot bi se vse začelo sukati okoli mene... Tedaj pa mi je Žile, ta krvnik, najbolj krvoločni izmed vseh, začel ihtavo poljubljati roko. Zdelo se mi je kot bi se me dotaknila sluzasta zver. Nagonsko sem umaknil roko, skoraj bi bruhal. Skočil sem s stola in po njegovih zadnjih besedah z nepopisno grozo izcedil iz sebe z meni samemu tujim glasom obljubo, kako se bom potrudil, da pojde v Lipnik.

Po krčevitem in blaznem joku se je Žile počasi le pomiril, vstal in se sprehodil po sobi. Nato pa mi je mirno rekel: »Zdaj veš prav vse. Lahko greš!«

Ko sem odhajal, se mi je zdelo kot bi se prebujal in se rešil iz neznosnega vrtinca. Poskusil sem si osvežiti razum z globokim vdihom zimskega večernega zraka. Ko sem se vrnil na svoje ležišče, nisem mogel zaspati. Pred mojimi očmi se je vedno znova pojavljala junaška podoba kmata Vukašina iz vasi Klepci,

ob njej pa se je motovilil klopčič uma-znanosti in podlosti v obliki ustaša Žileta.

Močnejše kot kdaj prej sem tisto noč občutil neizmerno veličino našega človeka-junaka in vse duševno siromaštvo fašističnih podreptnikov ter z vso dušo in telesom spoznal, da naša revolucija mora zmagati.

dr. NEDO ZEC
PREVEDLA Z. P.

Diplomatova preteklost

Danski časnik »Ekstrabladet« je pred kratkim v posebnem članku opisal preteklost novega mornariškega atašaja pri poslanstvu ZR Nemčije v Københavnu. Ugotovil je, da je današnji bonnski ataše kot komandant podmornice sodeloval pri potopitvi civilnih ladij.

Med žrtvami »morskih volkov«, kot so se imenoval skupine pri katerih je sodeloval ataše Gustav Adolf-Janssen, je tudi 1899 danskih pomorščakov. Po nekem dokumentu, ki ga ta danski časopis navaja je Janssen poveljeval podmornici »U 3037«, ki je še po kapitulaciji Hitlerjeve Nemčije ob nizozemski obali potopila tovornjo ladjo, pri čemer so vsi potniki in mornarji izgubili življenje.

Nagrajeni prispevek

RODIK, 21. JULIJA 1941

V jutranjih urah dne enaindvajsetega julija leta 1944 je v gozdu nad vasjo Rodik odjeknil strel in pogal v smrt štiriindvajsetletno Olgico Ivančič — Kmalu za njo so mučeniške smrti umrli še Sabina in Albina Race, Silva Babič, Sergej Slavec ter Joško Bradač.

Na Rodiku so bili vsi ljudje vključeni v narodnoosvobodilno gibanje. Kdor ni bil v gozdovih pri partizanih, je po svojih zmogljivostih pomagal doma... Našel se je izdajalec, povedal tujcu imena članov mladinske organizacije — in zgodilo se je tisto, kar bi se ne smelo zgoditi.

Prisluhnite žalostni zgodbi in ne pozabite, da se je to dogajalo na naših tleh!

Dne 21. julija 1944 so Nemci obkolili vas. Najprej so se oglašili pri Pečkovih, kakor so jih klicali po domače. Iskali so starejšo hčerko Tončko Bernetič. Ker je niso našli, so vzeli sestro Pepco. Peljali so jo ob robu vasi proti gozdu. Nekoliko stran od vasi so naleteli še na sestri Olgico in Marijo Ivančič ter ju prav tako odpeljali s seboj. »Pepca, ali nas bodo ustrelili?« je prestrašeno

SABINA RACE

JUNAK

Zgodbo mi je povedal očka, ki je bil med narodnoosvobodilnim bojem kurir:

— Bila je noč. Nisem opazil Nemcev, ki so ležali ob cesti, po kateri sem šel. Začeli so streljati. Skočil sem, a me je krogla zadela v nogo. Uspelo mi je pobegniti. Pot me je vodila tudi prek kotline, ki je bila pokrita s snegom. Nenadoma se mi je vdrlo. Bolj ko sem se premikal, bolj sem se pogrezal. Nazadnje sem obtičal v snegu skoraj do vratu. Ne vem, kako dolgo sem bil v kotlini. Našel me je dečko tvojih let. Pomagal mi je, da sem prišel do kmetije. Prav takrat so v vas prišli tudi Nemci. Skril me je v neko jamo, kjer sem ostal precej časa. Povedati ti moram, da mi je dečko vsak dan nosil hrano. Tudi zdravnika je pripeljal, ki je ugotovil, da se mi je rana že kar lepo pozdravila. Potem, ko sem okreval, sem se vrnil k tovarišem.

NIKO MUČIČ

SILVA BABIČ

kriknila Olgica. Pepca se je takoj znašla in odgovorila: »Zakaj bi nas ustrelili, saj nismo nič naredile!« Nobena izmed treh ujetnic ni niti slutila, da so bile to Olgine poslednje, njima namenjene besede.

Ustavili so se v gozdu na Valinovem partu.

Nemški vojaki so začeli svoje ujetnice spraševati. Tista, ki so jo zasliševali, je morala malo proč, da bi je ostali dve ne slišali. Vsaka je bila zaslišana dvakrat. Pepco Bernetič so spraševali po njeni sestri Tončki. Lagala jim je, da je že dan prej odšla v Trst. »Z mesečnim dovoljenjem, izdanim v Divači!« jim je mirno rekla. Nemec je razgrnil list, na katerem je imel v dveh stolpcih zapisana imena kakih petdeset fantov in deklet. Ker je med njimi našel tudi Pepco, ji je jezno dejal: »Ti si tista, ki vsak mesec pobira denar za partizane!« Pogumna Pepca, resnično blagajničarka, je vse odločno zanikala. »Izdajalec vam je dal napačne podatke!« je nič manj ostro odgovorila. Njeni odrezavi odgovori so jo rešili. Zagrozili so ji le, da jo

OLGICA IVANČIČ

ubijejo, če najdejo Tončko v gozdovih. »Počakaj tu!« so ji odgovorili.

Za Marijo Ivančič, ki je bila tajnica mladinske vaške organizacije, je bila smrt neizbežna. Njeno ime je bilo zapisano med petimi »najvažnejšimi«. Enaka usoda je bila namenjena tudi njeni sestri Olgici, ki je odgovarjala samo: »Jaz nič ne vem!« Nenadoma

se je zaslišal strel. Olga se je mrtva zgrudila na tla, Mariji pred očmi. »Stopi na njeno mesto!« ji je velel osoren glas. Preveč trpljenja za mlado dekle, da bi lahko vzdržala. Dan prej je morala gledati, kako so obesili svaka Andreja na drevo, in danes, kako so ji ubili sestro. Oklenila se je enega izmed vojakov tako tesno, da ju niso mogli ločiti. »V Nemčijo, prosim, v Nemčijo!« je zakričala. To jo je rešilo. Njen strašni klic je slišal kosce v sosednji vasi. »Še danes se ga spominjam, tega krika, polnega groze!« pripoveduje.

Pepco Bernetič in Marijo Ivančič so odpeljali na Slavrov vrt, kjer sta zastraženi čakali ves dopoldan. Pozneje so ju odpeljali v Trst in od tam v Nemčijo. Preživeli sta vojno, toda 21. julija 1944 se še danes z grozo spominjata.

Medtem so se od Artviž proti domu vračali Sabina in Albina Race, Silva Babič, Sergej Slavec ter Joško Bradač. Bila je to njihova zadnja pot po domačem gozdu. Ulovili so jih. Pred smrtjo so morali še nesti zaboj streliva proti Artvižam. Malo pred vasjo so jih ubili. »Še mrtve so zverinsko obdelovali!« pripovedujejo ljudje, ki so jih prepeljali v Rodik in tam pokopali.

Danes stoji sredi vasice spomenik z imeni padlih. Med šestimi junaki, o katerih sem pisala, je bila tudi moja teta Sabina. Čeprav je nisem poznala, sem ponosna nanjo! Ob

ALBINA RACE

koncu bi vam rada povedala le še to, da sem sestavek zapisala po pripovedovanju Pepce Bernetič-Medved, kateri se za prijaznost najlepše zahvaljujem.

MIRJAM RACE

ZAPISANO
NA PROSLAVI

»Kje ste delali v času NOB?« — Bil sem politični aktivist... Naše delo je bilo kar precej naporno in nevarno. Če jih je veliko, se že kako brani, če pa si sam, si tako rekoč skoraj brez moči.

»Ste se kdaj znašli v škripcih?«

— Ne samo enkrat, a sem se vselej srečno izmazal. Posebno dobro se spominjam Stične takoj po kapitulaciji Italije in pripetljaja v tistih dneh. Okupator je odšel in ta del naše ožje domovine je bil nekako svoboden. Vodstvo našega rajona se je priselilo v občinsko poslopje. Tu smo lahko vsaj mirno pripravljali nove načrte. Kmalu so začeli ljudje šušljati, da pridejo v Stično domobranci. Sprva novici nismo verjeli. Večkrat so jih že napovedali, a niso prišli. Kljub temu, da nismo kaj dosti verjeli v te prerokbe, smo se umaknili v bližnji gozdček. »Bolje tako, kot pa ostati v središču vasi!« smo rekli. Kmalu smo dobro začeli z delom, je že prišel kurir našega rajona. »Povsod je polno domobrancev in Stično bodo zavzeli!« je kriknil. Takoj smo se domenili, da se pretihotapimo nazaj v občinsko poslopje in da umaknemo vse, kar je še spominjalo na nas, zvečer se dobimo na istem mestu.

»Kako se je potem vse to končalo?«

— Zame skoraj tragično. Ne vem, kaj mi je bilo. Hotel sem se še poslednjič posloviti od tega kraja. S puško na rami sem jo mahnil na bližnji hribček. Tudi zato, da bi videl, kaj se dogaja v dolini. Kar naenkrat sem se spotaknil. Pogledal sem in lasje so mi stopili pokonci. Domobranci so imeli tu svoj zaklon. »Stoj!« se je oglašil nekdo v moji bližini. A ni

sem čakal. Pogal sem se po strmini. Krogle so mi švigale okrog ušes in končno sem se le še trkljal po listju in med grmičevjem. »Samo da sem jo srečno odnesel!« sem se kar na glas oddahnil. A ni dosti manjkalo, da nisem zvečer na dogovorjenem mestu naredil še večje neumnosti. Nenadoma sem opazil bližajočo se postavo v nemški uniformi. Že sem nameril puško in prijel za sprožilec. »Prepričaj se!« sem opomnil samega sebe. Počakal sem še nekaj trenutkov. Dovolj, da sem v »Nemcu« spoznal sekretarja našega rajona. »Fant, srečo imaš!« se je nasmehnil. Končno sva imela oba srečo, kajti v tistih dneh je veljalo nepisano pravilo. »Če nisi streljal ti, je pa oni!« se je glasilo.

»Se spominjate kakšne vesele iz partizanskih dni?«

— Bolj malo je bilo veselega. Saj skoraj ne vem, kaj. Čeprav sem bil mlad, je bila zame na svetu edina stvar revolucija, pa vera v zmago in želja biti na svoji zemlji gospodar. Hudo je bilo, a nikdar nisem pomislil na smrt. Spominjam se mnogih tovarišev, ki so govorili: »Veš, Janez, preden bo svoboda, bomo morali umreti!« Spodbujal sem jih. Vsi, ki so tako govorili, so padli... je žalostno dejal moj sogovornik.

Hotela sem ga nekaj vprašati, a je bil hitrejši od mene:

— Verjemi mi: ko si brala svoj govor, so mi prišle solze v oči, spomnil sem se padlih in hvaležen sem ti bil.

Pesem »Komandantu Stanetu« je odmevala med množico razporejenih ljudi, ko sem se nekdanjemu borcu Janezu Lesjaku, ki danes živi v Grosuplju, zahvalila za pogovor in se umaknila.

ALENKA TRONTELJ

KRAMLJANJE

Draga urednica!

Nekoliko z zamudo vam pošiljam že dolgo obljubljeni sestavek o šestih mladih ljudeh, ki so med narodnoosvobodilnim bojem umrli mučeniške smrti. Ta strašni zločin se je zgodil na Rodiku julija 1944. Zaradi nepredvidenih težav vse do danes obljube nisem mogla izpolniti in prosim za razumevanje. V pismu vam pošiljam tudi fotografije, za katere sva se domenili. Upam, da boste pazili nanje in da jih boste takoj po uporabi tudi vrnili na moj naslov. Slike so svojem drag spomin in bi jih ne želela razočarati. Na hrbtnih straneh fotografij so imena in priimki padlih ter opis žrtev, kakršne so našli. »Odrezana glava... potolčena po životu... več kot dvajset ran na nogah...«, lahko preberete na fotografiji Sabine Race. Besede so zapisali njeni najbližji. »Da bi se ne pozabilo, če je to sploh mogoče pozabiti!« so mi rekli. Jokala sem. »Zbiti zobje... prebodena skozi srce... sledovi noža po vsem telesu...«, piše na sliki Albine Race. Mraz me je stresal, ko sem prebirala te vrstice. So dogodki, ki jih pero težko verodostojno opiše, in mislim, da je zločin na Rodiku eden izmed takšnih.

Tovarišica Milena: Prosim, če prispevek objavite. Vsi Rodičani se tega vesele in skupaj nestrpnost pričakujemo »TV 15«. Popravite napake in ocenite se stavek. Objavili ste že štiri moje prispevke in mi že lahko svetujete, kaj naj v načinu pisanja spremenim.

Mislím, da se bom zopet kmalu oglasila. Zelo rada pišem, posebno iz dna našega narodnoosvobodilnega boja. Pošiljam vam lep pozdrav!

MIRJAM RACE,
Ul. prekomorskih brigad 53
p. Koper

Draga Mirjam!

So prispevki, ki jih je težko oceniti z vsakdanjimi merili, in »Rodik, 21. julija 1944« je eden izmed takšnih. V potrdilo, da ubiraš pravo pot, pa naj ti bo naša knjižna nagrada.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Spoštovana Milena!

Prejela sem denar in knjigo. Res, pridno skrbite za prijetna presenečenja. Obojega sem bila zelo vesela, saj se tega nisem nadejala. Zahvaljujem se vam, draga Milena, da ste moje pismo objavili v »TV 15«. Mislila sem, da bo romalo v koš, zdaj pa še darilo povrh. Veste, tolikšno vsoto denarja je na nekaterih kmetijah kar težko prihraniti, zato cenim vašo pomoč. Za vse se vam še enkrat najlepše zahvaljujem. Ker se vam za vašo prizadevanja ne morem drugače oddolžiti, vam želim veliko sreče in uspehov pri vašem delu.

Lep pozdrav!

MARTINA ŽIBERI
Kladje 9
p. Blanca

Draga Martina!

Poznam način, če že misliš, da si moja dolžnica. O Kozjanskem med narodnoosvobodilnim bojem še nismo pisali, pa tudi pero znaš urno in lepo sukat.

Lepo pozdravljena!

MILENA

BESEDE IN DEJANJA

ŠOLA — MILIJONAR

Ko gre za zdravo ekonomsko logiko, je v Velenju vse mogoče. V tem industrijskem mestu v Šaleški dolini, ki je doseglo občudovanja vrednega gospodarskega razvoja, je celo neka šolska ustanova zelo rentabilna delovna organizacija.

Rudarski šolski center, katerega temeljna naloga je usposabljanje strokovne kadre za premogovnik in druge delovne organizacije v Velenju, je lani dosegel proizvodnjo v vrednosti 69 milijonov dinarjev. Letošnji program je vreden že 100 milijonov, toda po vsej verjetnosti ga bodo še znatno presegle.

Vse to pa ni naključje ali slučajnost. Rudarski šolski center je hkrati stalni sodelavec velikih podjetij kot so »Pretis« iz Sarajeva, »Gorenje« iz Velenja in avtomobilska industrija, izvažajo pa tudi v ZDA, na Švedsko in druge industrijske države.

Borba — 8. VIII. 1971

V TUJINI JE VSE NAJBOLJŠE

Ker velja prepričanje, da je v tujini vse najboljše, je tudi neki Beograjec odšel celo v Trst, da bi mu tam popravili njegov »citroen«.

— Kako dolgo bo trajalo? — je vprašal lastnik avtomobila mojstra, kateremu je oddal ključ.

— Pridite čez dva dni — mu je odgovoril mehanik.

— Ali ne bi mogli preje?

— Na žalost ne. Veste kako je, naročiti moramo dele iz Kopra in preden jih dobimo ...

Večernje novice — 12. VIII. 1971

TAKO NI MOGOČE DELATI

Pred 10 leti, ko smo imeli v Jugoslaviji nerazvito gospodarstvo, smo imeli več kot 1300 tržnih inšpektorjev. Danes, ko gradimo specifični model tržnega gospodarstva, kakršen ustreza naši državi, ko na široko odpiramo vrata zunanjetrgovinski izmenjavi, imamo približno 900 tržnih inšpektorjev. Drugod imajo vsa mesta po enega, dva ali tri inšpektorje. Tako ni mogoče delati. Poiškati moramo ustrezne rešitve.

Dnevnik — 10. VIII. 1971

PODKREPLJENA PODPORA

Naš časnikarski kolega je v več podjetjih spraševal, kako ocenjujejo ukrepe zveznega izvršnega sveta, zlasti glede omejevanja uvoza luksuznih izdelkov. Povsod so poudarili, da ukrepe podpirajo. Po končanem pogovoru pa so ponudili za okrepčilo v tej pasji vročini — šilce francoskega konjaka, škotskega viskija, angleškega gina in podobnih uvoženih tekočin dobrot ...

Delo — 11. VIII. 1961

IRLA BABA LAN ...

Ko je predsednik slovenske gospodarske zbornice Leopold Krese na včerajšnji tiskovni konferenci poudarjal potrebo po vsesplošnem varčevanju, je omenil tudi zelo razširjeno »sestankarsko bolezen«.

»V Beogradu sklicujejo konferenco že vsako uro. Če pa pogledate v letalo, vidite vedno iste obraze — poslovne ljudi, ki hitijo s sestanka na sestanek in se tako odtegujejo od svojega pravega dela. Pa tudi ta navada, da so vse seje — tudi raznih društev — med delovnim časom: če skličemo sestanek v petek ali ponedeljek, se ljudje že razburjajo, kot da bi t dneva sodila v čas tedenskega počitka.«

Večer — 11. VIII. 1971

NAJEMNIKI, LEGIONARJI, PLAČANCI

(4)

Nekega dne v septembru 1919 je major »savojškega polka« don José Millán Astray v spremstvu nekaj konjenikov prekoračil demarkacijsko črto med Marokom (pod nadzorstvom Madrida) in Alžirijo (pod nadzorstvom Pariza) ter odjezdil v Sidi-bel-Abes, poglavitno središče Tujske legije na afriških tleh. Poveljniku oporišča generalu Vherriersu je dal pismo visokega španskega komisarja v Maroku generala Berenguerja, v katerem je bila prošnja, naj majorju Millánu Astrayu pokažejo oporišče in dovolijo opazovati legionarje med akcijami. Toda francoski general ni dobil dovoljenja svojega predstojnika. Ko je to povedal španskemu obiskovalcu, je ta potegnil iz žepa kraljevo pismo ter poudaril, da si španski kralj želi ustanoviti takšno vojsko, kot je francoska Tujska legija. Tedaj je general Vherriers storil nekaj, česar kot vojak ne bi smel: dovolil je španskemu gostu, da si ogleda legionarje I. tujskega polka med akcijami.

Ko se je Millán Astray 27. oktobra vrnil v Madrid, ki so ga pretresali sindikalni boji, je poročal vojnemu ministru, s seboj pa je imel tudi osnutek za ustanovitev španske tujske legije. Toda potem se za načrt ni zmenil ne kralj ne minister ne načelnik vrhovnega štaba. Videti je bilo, da je misel na tujsko legijo nadležna tako političnim kot vojaškim krogom na vrhu.

Nekega dne je 27-letni stotnik don Francisco Franco Behamonde na urjenju topničarjev srečal Millána Astraya. Poslušal je njegovo pripovedovanje o tujski legiji, nato pa dejal: »Tvoj načrt je pameten in uresničil se bo. Ti boš prvi poveljnik legije in če boš hotel, bom jaz tvoj pomočnik, el lugarteniente.«

Kmalu po tistem (7. januarja 1920) je bil Millán Astray povišan v podpolkovnika, čez tri tedne pa je »Diario oficial« (španski Uradni list) napovedal kraljev sklep, da se ustanovijo posebna vrsta vojske, imenovana »Tercio de Extranjeros«. Potem je prišel odlok, da je za organizatorja španske tujske legije imenovan podpolkovnik don José Millán Astray (njen poveljnik je postal šele 2. septembra). Millán Astray je imel proste roke pri izbiri oficirjev in nemudoma je poklical k sebi Francisca Franca, ga imenoval za svojega lugartenienta, mu rekel, da se sam odpravlja v Ceuto, kjer bo postavil poveljstvo, on pa naj poskrbi na novačenje, potem pa naj tudi pride v Afriko.

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja se je Španija zapletla v nesmiselno vojno z Združenimi državami Amerike. Bila je silovito poražena in izgubila je nekaj velikih čezmorskih posesti: Kubo, Portoriko in Filipine. Med oficirji, ki so doživeli sramotne poraze, je bil tudi tedaj zelo mlad don José Millán Astray. Rodil se je leta 1879 v Co-

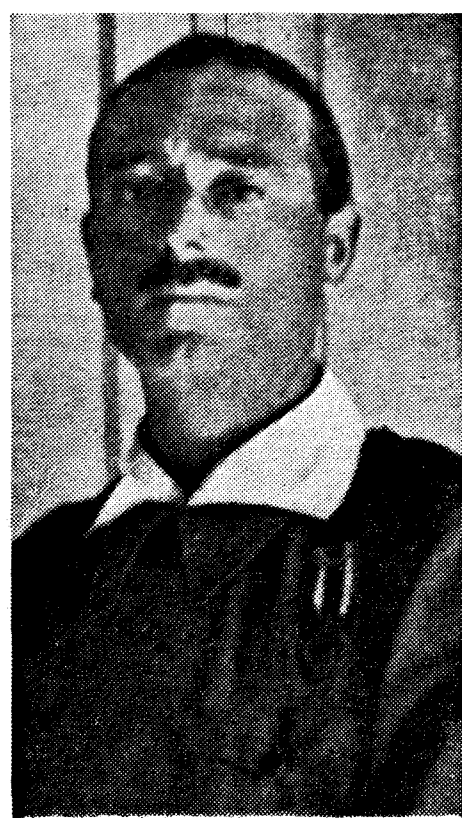
rufi, bil je sin visokega državnega uslužbenca, sicer pa od otroških let navdušen nad vojsko: pri petnajstih letih je že stopil v pehotno šolo v Toledu. Potem so prišli prijetni časi svetovljanskega potikanja po madridskih salonih, nato pa vojna z ZDA in poraz.

Ze tedaj je mladega oficirja prevevala misel o posebni vojski, v kateri ne bi bili lačni in raztrgani španski kmetje, nič kaj navdušeni za vojskovanje in venomer govoreči o vrnitvi na domača polja. Menil je, da Španija potrebuje vojsko, kakršna je bila francoska Tujska legija, se pravi vojsko, v kateri bi bili možje, ki jih je družba izključila in ki si ne bi niti želeli vrnitve vanjo. Toda kaj naj bi Španija s takšno vojsko, ko pa je izgubila poglavitne kolonialne posesti?

Izkazalo se je, da bi takšna vojska le bila pripravna. Francija in Španija sta se namreč potegovali za premoč v Maroku, razpadajočem imperiju velikega strateškega in gospodarskega pomena. Maroko je bil tedaj poglavitni cilj francoskega kolonializma, naposled pa sta se Španija in Francija le sporazumeli in si ga razdelili. Lepši kos maroške pogače so si odrezali Francozi, ki so dobili v »vplivno področje« rodovitnejši in bogatejši atlantski del, Španci pa gorski in nerodovitni severni predel. Gibraltarsko ožino s Tangerjem so proglasili za »Področje pod mednarodnim nadzorstvom.«

Tisti del Maroka, ki ga je dobila Španija, je bil razdeljen na tri dele: dokaj ravninski in rodovitni Larache, na katerem je strogo vladal Mulaj Ahmed el Raisuli, potem Tetuan, na katerem je bilo tudi sveto mesto Xauen, ter gorati predel Rif z glavnim mestom Melillo. Prva misel španske vlade, ko je uredila diplomatske zadeve o Maroku, je bila: trdno združiti vse tri dele. Toda pri tem so Španci naleteli na sovražno razpoloženje domače prebivalstva. Zaradi neuspehov vojske so se radikalne, anarhistične in sindikalistične struje v Španiji uprle temu, da bi v Maroko poslali okrepite. Vlada je morala popustiti, toda številni oficirji so pohiteli v Maroko, organizirali lokalne organizacije za policijska opravila — pa tudi za resnične vojaške operacije. Njihove enote so se imenoval »regulares«, zbrane so bile v bataljone ali »tabores«. Z njimi — in eno izmed njih je vodil major Millán Astray — se je špancem posrečilo leta 1913 zasesti Tetuan. Potem so morali krotiti upornike iz Laracha, ki jih je spretno vodil Mulaj Ahmed el Raisuli.

Prišla je prva svetovna vojna in Madrid navzlic temu, da je bila Španija nevtralna,

Don José Millán Astray, ustanovitelj španske tujske legije.

ni hotel oslabiti svoje vojske s tem, da bi je nekaj poslal v Maroko. Tisti španski oficirji, ki so ostali v Maroku, so v boju z Raisulijevimi uporniki lahko računali le na zvestobo svojih »tabores«, ki so jih nanačali v vzhodnih predelih. Toda ravno tam — v Rifu — je izbruhnil nov upor, ki ga je vodil berberski plemič Mohamed Abd el Krim al Katabi.

Abd el Krim je imel zelo ambiciozen načrt: najprej bi dvignil rifska plemena v upor zoper Špance, nato bi proglasil neodvisnost Rifa, naredil iz njega republiko, sam pa bi bil »izvoljen« za emirja. Potem bi napadel Francoze ter zasedel trdnjavo Fez. Najsi so ti načrti videti še tako nesmiselni in neizvedljivi, je vendar »rifska vojna (od leta 1918 do 1926) hudo vznemirila Evropo, ki si je še lizala rane, dobljene v prvi svetovni vojni.

Nadaljevanje prihodnjik

VOŠČILO

Dolžnost je, da se spomnimo lepega življenjskega jubileja Alojzije Curč, po domače Grilove mame. Ta obhaja svojo osemdesetletnico v znani vasi Fram pod Pohorjem. Ta vas je dala tudi pomemben delež za osvoboditev domovine in priznanje ji je, da se po nji imenuje tudi ulica v Mariboru.

Na pročelju doma Svobode v Framu je vzidana spominska plošča z imeni vseh za svobodo padlih Framčanov. Med njimi je tudi Jože, sin naše jubilarke.

V imenu vseh kurirjev, ki nas je Grilova mama sprejela pod streho ter zaradi nas mnogo tvegala in žrtvovala, ko je sama trpela pomanjkanje ji ob tej priložnosti izrekam iskrena voščila! Še mnogo zdravih let in sreče!

IVAN PEK

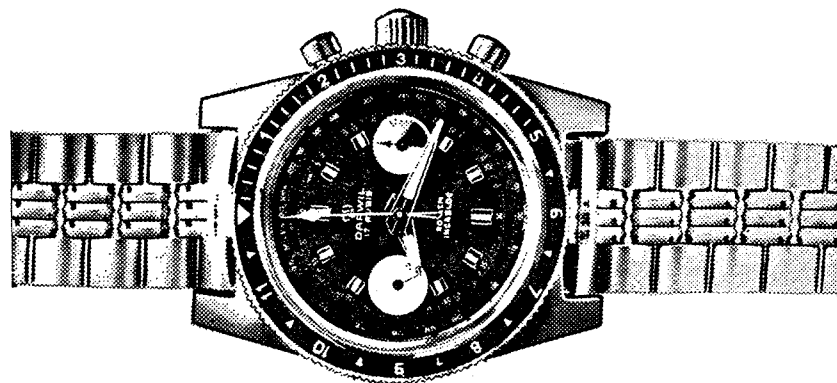
CENIK MALIH OGLASOV

Poizvedbe, vabila, objave, obvestila, zahvale in podobno — do 10 vrstic — 10 dinarjev. Če znaša besedilo več kot 10 vrstic stane vsaka nadaljnja vrstica 1,50 din. Objave s komercialno vsebino: do 10 vrstic 30 dinarjev vsaka nadaljnja vrstica 5 dinarjev. Pravni nasveti so za naročnike brezplačni, drugim zaračunavamo dejanske stroške, a največ do 15 dinarjev. Osmrtnice (kratke nekrologe) objavljamo brezplačno, njihovih tekstov in pripadajočih fotografij ne honoriramo in ne vračamo.

Biseri
proizvodnje

DARWIL

V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejši urah DARWIL — vgrajen DARBLOCK, ki štiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR cronometer je pojem elegancije in točnosti. DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK. DARWIL LADY 71 DARBLOCK: ženska moda 1970. GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPŠTVO

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22 KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

Prodaja s posebno garancijo! Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji. Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije. DARWIL — TRST, PIAZZA S. ANTONIO NUOVO 4/I-II